

СЛОВО *Просвіти*

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК

Засновник: Всеукраїнське товариство «Просвіта»
імені Тараса Шевченка

Реєстраційне свідоцтво KB № 4066 від 02.03.2000 р.

Передплатний індекс — 30617

Головний редактор тижневика
і керівник проекту
«Бібліотека «Слова Просвіти» —
Любов ГОЛОТА

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001.

Тел./факс: (+38044) 278-01-30

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net

Web: slovoprosvity.org

БЕЗ МОВИ — НЕМАЄ НАЦІЇ

ББК 81.2(4УКР)

Без мови — немає нації. /
БЗ9 Упоряд.: Л. Голота, Є. Букет. —
К.: Укр. пріоритет, 2011. — 112 с. —
(Бібліотека «Слова просвіти» ; кн. 2).

ISBN 978-966-2669-02-2

Культурологічний просвітницький тижневик «Слово Просвіти» Всеукраїнського товариства «Просвіта» здобув популярність серед української інтелігенції як єдине в Україні видання, що неухильно пропагує українську національну ідею на прикладі діяльності громадської організації «Просвіта», її 140-річної історії. Більшість наших публікацій — не інформаційні «одноденки», а глибокі аналітичні розвідки, які не втрачають актуальності вже багато років. У другій книжці з серії «Бібліотека «Слова Просвіти» хочемо ще раз нагадати про заборони української мови від середніх віків до сьогодення у викладі авторів нашого часопису.

© Редакція тижневика «Слово Просвіти», 2011.

ДОКУМЕНТИ ПРО ЗАБОРОНУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (XVII-XX ст.)

Ніна ВІРЧЕНКО,

*доктор фізико-математичних наук, професор
НТУУ «КПІ», академік АН ВШ України,
заслужений працівник освіти України*

У світовій історії жодна мова не зазнала такого страшного нищення від сусідів-ворогів, як українська. Вдалося відшукати низку документів, які у хронологічній послідовності засвідчують нищення української мови поляками, росіянами і більшовиками-комуністами.

Згадаємо лише окремі моменти з минулого й сучасного.

1626 р. Київський митрополит Йосиф Краківський склав акафіст до св. Варвари. Москва дозволила, але за умови його перекладу російською мовою. Синод наказав Київському митрополитові позбирати з усіх церков України книги старого українського друку, а замість них завезти московські видання.

1627 р. Указом царя Михайла (першого з династії Романових) та патріарха Московського Філарета, що був його батьком і співправителем, наказано було книги українського друку зібрати й спалити.

1662 р. Наказ царя Олексія з подання патріарха Московського спалити в державі геть усі примірники надрукованого в Україні «Учительного Євангелія» К. Ставровецького.

1667 р. Андрусівська угода. Укладаючи договори з поляками, цар Олексій ставив такі вимоги щодо українських книг, їх авторів і видавців: «Все те, в которых местностях книги печатаны и их слагатели, також печатники, или друкари, смертию казнены и книги собрав сожжены были, и впредь чтобы крепкий заказ был бесчестных воровских (таку назву дано українським книжкам. — Н. В.) книг никому с наших королевского величества подданных нигде не печатать под страхом смертной казни».

1669 р. Після Люблінської унії — гоніння на українські книжки, надруковані на території, підвладній Польському королівству.

1672 р. Указ про заборону тримати в себе вдома на території Польщі відкрито чи таємно українську книгу.

1677 р. Наказ патріарха Іоакима видерти з українських книжок аркуші «не сходные с книгами московскими».

1689 р. Заборонено Києво-Печерській лаврі друкувати книги без патріаршого дозволу: «... к нам первее неприслав, отнюдь бы вам не дерзати таковых книг новослагаемых печатати...» Обмеженнями чи заборонаю книгодрукування Московія намагалася понизити рівень освіти та науки в Україні, знищити національний дух у культурі, побуті, суспільних відносинах. «Первая цензура в России была заведена специально для изданий малорусской печати», — так було визнано в Указі 1905 р. «Об отмене стесненной малорусского печатного слова».

1690 р. Засудження й анафема Собору РПЦ на «киевския новыя книги» П. Могили, К. Ставровецького, С. Полоцького, Л. Барановича, А. Радзивиловського та інших.

1693 р. Лист патріарха Московського до Києво-Печерської лаври про заборону будь-яких книг українською мовою.

1696 р. Ухвала Польського Сейму про запровадження польської мови в судах і установах Правобережної України.

1709 р. Цар Петро I примусив скоротити число студентів Києво-Могилянської академії з 2000 до 161, а кращим науково-просвітницьким силам звелів перебратися з Києва до Москви. Серед них були Інокентій Гізель, Іоаннікій Галятовський, Лазар Баранович, Дмитро Ростовський (Туптало), Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Симеон Полоцький та багато інших. Вони відіграли головну роль у розвитку культурного життя тодішньої Московії.

Указ про обов'язковість цензурування до друку українських книжок у Москві. «Українці принесли з собою всю свою велику культуру, її вплив одбився на Москві, на всьому житті: будівлі, малюванні, одежі, співах, музиці, звичаях, на праві, літературі і навіть на самій московській мові. Все життя складалося тоді так, що ставало немож-

ливим прожити без українця. Всяких ремісників доставали з України» (І. Огієнко. «Українська культура»).

1713 р. Московія наказом Петра I привласнює нашу назву Русь (грецька назва Руси звучить як «Росія»). У такий спосіб завжди ворожі до Руси-України московити, основу яких складала угро-фінські та тюркські племена, підміною понять, тобто шахрайством, привласнюють собі нашу тисячолітню історичну та духовну спадщину.

1720 р. Наказ царя Петра I: «В Киево-Печерской и Черниговской типографиях вновь книг никаких не печатают... старые книги справляют прежде печати, дабы... особенного наречия в оных не было». 20 грудня 1720 р. Петро I видав указ київському губернському князю Голіцину, щоб «...во всех монастырях, остающихся в Российском государстве, осмотреть и забрать древние жалованные грамоты и другие куртиозные письма оригинальные, а также книги исторические, рукописные и печатные».

1721 р. Наказ про цензурування українських книжок.

1724 р. Московська цензура наклала тисячу рублів штрафу на архімандрита Києво-Печерської лаври за те, що там була надрукована церковна книга «Триодь» «не совсем с великороссийским сходная». Чернігівську друкарню Синод наказав перевести в Москву, тобто просто загарбав.

1729 р. Наказ Петра II переписати з української мови на російську всі державні постанови і розпорядження.

1740 р. Російська імператриця Анна Іванівна створила правління гетьманського уряду під керівництвом московського князя Олексія Шаховського і запровадила російську мову в діловодстві на території України. Переписи 1740–1748 рр. свідчать, що в семи полках Гетьманщини було більше тисячі шкіл, і майже всі з них із викладанням українською мовою. У 1804 р. було видано царський указ,

яким заборонялося навчання українською мовою. Результати національного гніту одразу позначились на стані освіти в Україні: уже перепис 1897 р. показував, що на 100 осіб було лише 13 письменних.

1748 р. Наказ Петербурзького Синоду Київському митрополитові Самуїлу Милославському запровадити в Києво-Могилянській академії та в усіх школах України викладання російської мови, в результаті чого на Лівобережжі зникло 866 українських шкіл.

1750 р. Після скасування Канцелярії міністерського правління малоросійських справ у м. Глухові з неї вилучено та перевезено до Росії справи таємного діловодства. Документи архіву Запорозької Січі, знайдені під час «розорення Січі генерал-поручиком Текелією у скрині під престолом січової церкви», опинились у Московському відділенні загального архіву Головного штабу.

1755, 1766, 1775, 1786 рр. Заборони Синоду друкувати українські книжки. Протягом другої половини XVIII сторіччя та першої половини XIX сторіччя видавнича справа в Україні була паралізована. Як наслідок, у 1847 р. в Україні була надрукована лише одна книжка, у 1848 — 3, 1849 — 2, 1850 — 1, 1851 — 2, 1856 — 5.

1759 р. Синод видав розпорядження вилучити зі шкіл українські букварі.

1763 р. Указ Катерини II про заборону викладати українською мовою в Києво-Могилянській академії.

1764 р. Інструкція Катерини II князеві О. В'яземському про русифікацію України, Прибалтики, Фінляндії та Смоленщини, «якщо розумні люди будуть обрані начальниками цих провінцій. Коли ж у Малоросії не буде гетьмана, то треба намагатися, щоб час і назва гетьманів зникли...» Скасування Катериною II українського гетьманства, а з ним — ліквідація українських навчально-культурних за-

кладів та усунення від влади українськомовних чиновників.

1764 р. Ліквідація Катериною II козацького устрою на Слобожанщині та козацьких шкіл.

1765 р. Синод видав суворий указ Києво-Печерській лаврі друкувати лише ті книги, які в московській друкарні друкуються і схвалені Синодом.

1769 р. Заборона Синоду РПЦ друкувати та використовувати українські букварі. Наказ Синоду, за яким українські книги по церквах було замінено московськими.

1775 р. Зруйнування Запорозької Січі та закриття українських шкіл при полкових козацьких канцеляріях.

13 березня 1777 р. Помирає від переслідувань і злиднів геніальний український композитор, академік Болонської музичної академії Максим Березовський (нар. 1745 р. у Глухові). Після цього царська влада забороняє виконувати твори Березовського й знищує багато його рукописів.

1780–1783 рр. Перше закріпачення українських селян на окупованих Росією землях Руси-України. (Порівняйте: 1771 р. у Криму татари скасували рабство; 1780 р. в Австрійській імперії було скасовано панщину).

1780 р. Спалення книгозбірні Києво-Могилянської академії, що збиралася понад 150 років і була однією з найбагатших бібліотек Руси-України.

1782 р. Катерина II створила комісію для заведення в Росії народних училищ, завданням якої було запровадження єдиної форми викладання російської мови в усіх навчальних закладах імперії.

1784 р. За розпорядженням Синоду митрополит Київський наказав, аби в усіх церквах дяки та священики читали молитви та правила службу Божу «голосом, свойственным российскому наречию». Синод наказує митрополи-

тові Київському та Галицькому Самуїлу карати студентів та звільняти з роботи викладачів Києво-Могилянської академії за вживання неросійської мови.

1784 р. Наказ Катерини II по всіх церквах імперії правити службу Божу російською мовою. Російську мову запроваджено в усіх школах України.

1785 р. Синод знову наказує митрополитові Київському контролювати Лаврську друкарню, щоб ніякої різниці з московським виданням не було, а в Києво-Могилянській академії негайно запровадити систему навчання, узаконену для всієї імперії.

1789 р. Розпорядження Едукаційної комісії Польського Сейму про закриття всіх українських навчальних закладів.

У Петербурзі з ініціативи Катерини II видано «Порівняльний словник усіх мов», у якому українська мова значиться як російська, спотворена польською.

1808 р. Закриття «Студіум рутенум» — українського відділення Львівського університету.

1817 р. Запровадження польської мови в усіх народних школах Східної Галичини.

1833 р. Московські солдати за наказом із Петербурга в один і той же день конфіскували в усіх мечетях Криму письмові документи, книги, історичні манускрипти татарською, турецькою та арабською мовами, серед яких було багато матеріалів про стосунки Руси-України з південними народами. На центральних площах запалали багаття. «...У XVIII сторіччі Дике Поле затопило Крим новою хвилею варварів... Ці варвари — московити...» (поет Максиміліан Волошин).

1834 р. Заснування Київського університету з метою так званої русифікації «Юго-Западного края».

1839 р. Ліквідація Української Греко-Католицької Церкви на окупованій Росією Правобережній Україні. Сотні християн, багато священиків було вбито, а 593 із них заслано до Сибіру. Замість них прислали московських «батюшок», чиновників-наглядачів у рясах.

1847 р. Розгром Кирило-Мефодіївського товариства і наказ цензорам суворо стежити за українськими письменниками, «не давая перевеса любви к родине над любовью к отечеству».

1847–1857 рр. Десятирічна солдатська каторга із «заборону малювати і писати» геніального поета, маляра й мислителя Тараса Шевченка. А ось що написав про Тараса Шевченка «неістовий» «революційний демократ», В. Белінський у грудні 1847 р.: «Здравый смысл в Шевченке должен видеть осла, дурака и подлеца... Этот хохлацкий радикал написал два пасквиля — один на государя императора, другой — на государыню императрицу...».

1853 р. Покалічено видання «Літопису» Граб'янки.

1859 р. Міністерством віросповідань та наук Австро-Угорщини в Східній Галичині та Буковині українську абетку замінено латинською.

1862 р. Закриття на Наддніпрянщині безплатних недільних українських шкіл для дорослих. Припинено видання українського літературного та науково-політичного журналу «Основа».

1863 р. Циркуляр міністра внутрішніх справ Російської імперії П. Валуєва про заборону видання підручників, літератури та книг релігійного змісту українською мовою, якої «не было, нет и быть не может».

1864 р. Прийняття в Росії Статуту про початкову школу, за яким навчання має провадитися виключно російською мовою. Після судової реформи 1864 р. до Москви було вивезено з території України тисячі пудів архівних мате-

ріалів. Згідно з обіжником Міністерства юстиції від 3 грудня 1866 р. туди потрапила велика кількість документів ліквідованих установ із Волинської, Київської, Катеринославської, Подільської, Херсонської та Чернігівської губерній.

1869 р. Запровадження польської мови як офіційної в закладах освіти й адміністрації Східної Галичини. Закон, згідно з яким чиновникам усіх відомств у Російській імперії призначалася значна доплата за русифікацію.

1870 р. Роз'яснення міністра освіти Росії Д. Толстого про те, що «кінцевою метою освіти всіх іногородців, незапечно повинно бути зросійщення».

1874 р. В Росії запроваджено статут про початкові народні школи, в якому підтверджено, що навчання має провадитися лише російською мовою.

1876 р. Імператор Олександр II видав Емський указ про заборону ввозити до Росії будь-які книжки і брошури, написані «малоросійським нарiччям», друкувати оригінальні твори та переклади українською мовою, влаштувати сценічні вистави, друкувати українські тексти до нот і виконувати українськомовні музичні твори. Указ про зобов'язання «прийняти як загальне правило», щоб в Україні призначалися вчителі-московити, а українців спроваджувати на учительську роботу в Петербурзькому, Казанському й Оренбурзькому округах. Це «загальне правило» діяло і за радянської влади — аж до проголошення Україною незалежності в 1991 р. Як наслідок, за понад 100 років з України у такий спосіб було виселено кілька мільйонів української інтелігенції, а в Україну «відряжено» стільки ж росіян.

1876–1880 рр. Українських науковців та педагогів М. Драгоманова, П. Житецького та багатьох інших звільнили з роботи за наукові праці з українознавства, а П. Лобо-

доцького — лише за переклад одного речення з Євангелія українською мовою.

«Немедленно выслать из края Драгоманова и Чубинского как неисправных і положительно вредных в крае агитаторов... с воспрещением въезда в Южн. губ. и столицы, под секретное наблюдение».

1881 р. Заборона викладання у народних школах і виголошення церковних проповідей українською мовою.

1884 р. Заборона Олександром III українських театральних вистав у всіх «малоросійських губерніях».

1888 р. Указ Олександра III про заборону вживання української мови в офіційних установах і хрещення українськими іменами.

1889 р. У Києві на археологічному з'їзді дозволено читати реферати всіма мовами, крім української.

1892 р. Заборона перекладати книжки українською мовою з російської.

1895 р. Заборона головного управління в справах друку видавати українські книжки для дітей.

1896 р. Б. Грінченко в одному з часописів писав: «Українські національні згадки, українську історію викинено з читанок шкільних... А замість історії вкраїнської скрізь історія московська викладається так, мов би вона нашому чоловікові рідна. Та ще й яка історія! Що стукнеш, то скрізь хвали та гімни земним божкам: Павлові, Миколі, Катерині, Петрові: хвали Суворовим, Корниловим, Скобелевим і всій російській солдатчині! Тут усякі «подвиги» рабської вірности».

1900 р. і наступні роки. Цензура вилучає з текстів такі слова, як «козак», «москаль», «Україна», «український», «Січ», «Запоріжжя» та інші, які мають український національно-символічний зміст.

1903 р. На відкритті пам'ятника І. Котляревському в Полтаві заборонено промови українською мовою.

1905 р. Кабінет міністрів Росії відхилив прохання Київського та Харківського університетів скасувати заборони щодо української мови. Ректор Київського університету відмовив 1400 студентам у відкритті чотирьох кафедр українознавства з українською мовою викладання, заявивши, що університет — це «загальнодержавна інституція», і в його стінах не може бути жодної мови, крім російської.

1905–1912 рр. Міністерство освіти Російської імперії закрило 12 приватних гімназій, звільнило 32 директорів і 972 учителів, 822 учителів «перевело» до інших шкіл за намагання запровадити у викладанні українознавчу тематику.

1906 і 1907 рр. Закриття «Просвіти» в Одесі та Миколаєві.

1908 р. Через чотири роки після визнання Російською академією наук української мови таки «мовою» Сенат оголошує українськомовну культурну й освітню діяльність шкідливою для імперії.

1910 р. Закриття за наказом уряду Столипіна всіх українських культурних товариств, видавництв, заборона читати лекції українською мовою, створювати будь-які неросійські клуби.

1910, 1911, 1914 рр. Закриття «Просвіти» у Києві, Чернігові, Катеринославі (Січеславі).

1911 р. Постанова VII дворянського з'їзду в Москві про російськомовну освіту й неприпустимість вживання інших мов у навчальних закладах Росії.

1914 р. Заборона відзначати 100-літній ювілей Тараса Шевченка; Указ Миколи II про заборону всієї української преси (у зв'язку з початком війни).

1914–1916 рр. Кампанія русифікації в окупованій Східній Галичині, заборона українського друку, освіти, Церкви.

1914 р. Доповідна записка полтавського губернатора фон Багговута міністрові внутрішніх справ Російської імперії, яка дає найповніше уявлення про ставлення імперської влади до української проблеми в Україні. Ці настанови діяли за царів, генеральних секретарів і фактично не втратили сили й по сьогодні, за наявності «незалежної» України. До 1917 р. всім чиновникам в Україні платили 50 % надбавки до заробітної платні за «обрусение края».

ЗАМЕТКА

*о докладе полтавского губернатора фон Багговута
Министру внутренних дел о мерах
против украинского народа.*

Привлекать на должности учителей по возможности только великороссов.

На должности инспекторов и директоров народных училищ назначать исключительно великороссов.

Всякого учителя, проявляющего склонность к украинскому, немедленно устранять.

Составить правдивую историю малорусского народа, в которой разъяснить, что «Украина» — это «окраина» государства в былые времена.

Установить обязательные экскурсии учащихся всех учебных заведений в Москву, Нижний Новгород и другие исторические местности, но не в Киев.

Совершенно не допускать общеобразовательных курсов для учащихся.

Обратить особое внимание на сельское духовенство и его политические убеждения. Благочинных назначать с особым разбором. Во главе епархий ставить архиреев исключительно великороссов, притом твердых и энергичных. Оказать самое крутое давление на тех из свя-

ценников, которые заражены украинофильством. Епархиальных наблюдателей за школами назначать исключительно из великороссов.

Обратить особое внимание на семинарии и ставить во главе их ректорами исключительно великороссов, удаляя других. Учебный персонал должен быть исключительно из великороссов. За семинарии нужно взяться и искоренить гнездящийся в них дух украинства.

Необходимо субсидировать некоторые газеты в Киеве, Харькове, Полтаве, Екатеринославе и т. д. с целью борьбы против украинцев. В газетах доказывать тождество великороссов с украинцами и объяснить, что малорусский язык образовался путем полонизации в прежние времена русского языка. Разъяснить, что «украина» — означает окраину Польши и России и что никогда украинского народа не было. Доказывать необходимость великорусского языка как общегосударственного и литературного и что малорусский, как простонародный, не имеет ни литературы, ни будущности.

Всеми способами искоренять употребление названий «украина», «украинский».

Стараться, чтобы евреи не примкнули к украинскому движению, выселять их из сельских местностей, не образовывать новых местечек и мешать экономическому росту еврейства.

Вообще не допускать на разные должности людей, которые когда-либо хотя бы в отдаленном прошлом имели соприкосновение с украинским элементом.

1916 р. Закриття колоніальною владою «Просвіти» в Кам'янці-Подільському.

1918 р. Звіряча розправа московсько-більшовицьких військ над 300 українськими героями — київськими гімназис-

тами й студентами, що під Крутами стали на захист своєї Вітчизни. Майже всі юнаки полягли геройською смертю на полі бою, а захоплених у полон розстріляли. Перед розстрілом гімназист Григорій Пипський почав співати «Ще не вмерла України...», а за ним і всі приречені на смерть.

26 січня 1918 р. Захопивши Київ, московсько-більшовицькі інтервенти за кілька днів розстріляли 5 тис. осіб, які розмовляли українською мовою, носили український національний одяг або у кого в хаті висів портрет Т. Шевченка...

За час перебування в Києві більшовики не тільки зруйнували багато будинків, а й знищили безцінні культурні, мистецькі, архітектурні та інші надбання й вимордували тисячі ні в чому невинних людей.

1919 р. Після завоювання України більшовиками — знищення національно свідомої частини населення та заборона всіх українських літературних, драматичних та усних творів, серед яких лише українських народних пісень — 300 тис. Ліквідація поляками Західно-Української Народної Республіки.

1921–1930 рр. Московські окупанти та промосковські шовіністичні сили в Україні чинять шалений опір відродженню української мови й українських культурних традицій, яке пустило глибоке коріння в роки Української національної революції. «Зачем возрождать допетровскую эпоху, зачем гальванизировать украинский язык, который покрылся уже прахом», повчав у Запоріжжі російський письменник Ф. Гладков. «Признання української мови як урядової могло би означати панування української буржуазії та куркульства», — писав голова «українського» уряду Х. Раковський.

1922 р. Ліквідація «Просвіти» на Кубані, в Зеленому Клину та в інших місцях проживання українців у СРСР поза Ук-

раїною. Голова ВЧК Ф. Держинський наказує виловити українських дітей-сиріт і знищити. Баржі з сиротами потоплено у Чорному морі. Проголошення частиною керівництва ЦК РКП(б) і ЦК КП(б)У «теорії» боротьби в Україні двох культур — міської (російської) та селянської (української), в якій повинна перемагати перша.

1922–1934 рр. Хвиля насильства проти неповторного і яскравого явища української та світової культури — кобзарства. Українські національні музичні інструменти — кобзу, бандуру та ліру — оголошують націоналістичними і знищують. Натомість в Україну завозять десятки тисяч примітивних («общепонятних») балалайок і гармошок. Кобзарів оголошують жebraками і жорстоко переслідують. «Багато кобзарів тоді пропало, — свідчив харківський кобзар Анатолій Парфіненко. — Кого ловили на базарі, кого — в помешканні. Де б вони не з'явилися, їх забирали». Щоб спотворити пам'ять і роль кобзарства, комуністи створюють капели бандуристів, які виконують пісні на замовлення та під контролем НКВС, а керівництво ними передається в руки чужинців. Так, Київську капелу очолюють спочатку росіянин Михайлов, а згодом Аронський та Берман, штатні агенти НКВС.

1924 р. Закон Польської республіки про обмеження вживання української мови в адміністративних органах, суді, освіті на підвладних полякам західноукраїнських землях.

Закон Румунського королівства про зобов'язання всіх «румунів», які «загубили матірню мову», давати дітям освіту лише в румунських школах.

1925 р. Остаточне закриття українського «таємного» університету в Львові.

1926 р. Лист Сталіна «Тов. Кагановичу та іншим членам ПБ ЦК КП(б)У» з санкцією на боротьбу проти «національного ухилу», початок переслідування діячів «українізації».

1929 р. Арешти українських науковців і духовенства, заміна їх російськомовними діячами.

1929–1930 рр. Арешти визначних діячів української науки, культури, освіти, Церкви, харківський судовий процес над ними (процес «Спілки Визволення України»). На допиті одного з арештованих, В. Дурдуківського слідчий Соломон Брук сказав: «Нам надо украинскую интеллигенцию поставитъ на колени, это наша задача. Кого не поставим — перестреляем». У ці роки на території УСРР було заарештовано (і здебільшого розстріляно або відправлено на довгострокову каторгу в концтабори) понад 120 тис. українців, головним чином інтелігенції. До звільнення і реабілітації з них дожили одиниці.

1930–1937 рр. Ліквідовано українські школи, середні спеціальні та вищі навчальні заклади та факультети, закрито газети й видавництва поза межами України — на Кубані, в Сибіру, на Далекому Сході та інших землях, заселених переважно українцями.

«Постановление ЦК ВКП(б) и СНК Союза ССР о хлебозаготовках на Украине, Северном Кавказе и Западной области от 14 декабря 1932 г.:

«7... а) выселить в кратчайший срок в северные области СССР из станицы Полтавской (Сев.Кавказ), как наиболее контрреволюционной, всех жителей ...и заселить эту станицу добросовестными колхозниками-красноармейцами, работающими в условиях малоземелья на неудобных землях в других краях, передав им все земли и озимые посевы, строения, инвентарь и скот выселяемых... д) немедленно перевести на Северном Кавказе делопроизводство советских и кооперативных органов «украинизированных» районов, а также все издающиеся газеты и журналы с украинского языка на русский как более понятный для кубанцев, а также подготовить и к осени перевести преподавание в школах на русский язык..., срочно

проверить и улучшить состав работников школ в «украинизированных» районах».

1932–1933 рр. Сплановано і здійснено за мовчазною згодою «світового співтовариства» акцію ліквідації українського народу. Свідоме знищення більшовицьким режимом українських селян організацією голодомору. Централізоване переселення росіян у вимерлі села України. В Україні, яка володіє 40 % світового чорнозему, померло від голоду до 10 мільйонів носіїв української мови, і саме селян, щоб зберегти зрусіфіковане міське населення.

1933 р. Скасування в Румунії міністерського розпорядження від 31 грудня 1929 р., яким дозволялося кілька годин української мови на тиждень у школах із більшістю учнів-українців.

Телеграма Сталіна про припинення українізації і знищення більшості українських письменників. З українського правопису вилучено літеру «Г».

1933–1941 рр. Тотальне знищення та арешт 80 % української інтелігенції російською окупаційною владою: інженерів, науковців, письменників, лікарів, вчителів тощо. До 1938 р. друкувалося 259 українських письменників, після 1938 р. — лише 36. Із 223 зниклих письменників лише семеро померли своєю смертю. Решту розстріляно, запроторено до концтаборів, іншими репресивними заходами вилучено з літератури. Таких масових убивств, як у 30-х роках в Україні, історія ще не знала. Кагановичі, постишеви, хатаєвичі, бруки мільйонами вбивали українців лише за те, що вони були українцями. Це був геноцид, організований і здійснюваний комуністами, які 1917 р. захопили владу в Російській імперії. Україну було перетворено на суцільний концтабір.

1934 р. Спеціальне розпорядження міністерства виховання Румунії про звільнення з роботи «за вороже ставлення

до держави і румунського народу» всіх українських учителів, які вимагали повернення до школи української мови.

30-ті роки й пізніше. Заборона писати українські, національні за змістом, мистецькі та художні твори, досліджувати і вивчати справжню історію України, згадувати про голодомори. Історія і вся українська культура зобов'язані були звеличувати СРСР, загарбницьку політику і жорстокість комуністів, керуватися фальшивою імперською концепцією «єдності трьох братніх слов'янських народів»: розглядати росіян, як «старшого брата». Істориків, письменників, діячів культури радянська влада жорстоко переслідувала, їхні твори заборонялись або знищувались. Так, було спалено наклад книги «Хортиця в героїці і легендах», а автора М. Киценка звільнено з посади. Зазнали утисків і гонінь історики М. Брайчевський, Я. Дашкевич, поет В. Сосюра, композитор К. Данькевич, письменник та кінорежисер О. Довженко і багато інших. Насаджувана система освіти та виховання була спрямована на те, щоб українцям прищеплювати відчуття меншовартості, відразу до борців за визволення України від окупантів, зневагу до українських національних героїв, зокрема І. Мазепи, С. Петлюри, Є. Коновальця. Імена визначних наших діячів науки, культури, церкви (М. Грушевський, І. Пулюй, С. Єфремов, В. Винниченко, Г. Хоткевич, І. Багрянний, О. Ольжич, А. Шептицький та багато інших) замовчувались, а якщо згадувались, то в негативному висвітленні.

1937 р., листопад. На відзначення 20-річчя приходу комуністів до влади на Соловках було розстріляно понад тисячу діячів української культури.

1938 р. Постанова РНК і ЦК ВКП(б) «Про обов'язкове вивчення російської мови в школах національних республік і областей».

1939 р. Перепис населення Кубані показав, що внаслідок голодомору, арештів і примусового виселення кількість українців там із 61,5 % у 1926 р. зменшилася до 4 %. Після «визволення» Західної України — закриття багатьох українських і відкриття російських шкіл.

1946 р. Постанова Ради Міністрів СРСР «Про затвердження українського правопису, наближеного до російського». Постанова ЦК ВКП(б) про «український буржуазний націоналізм», унаслідок якої кілька тисяч представників української інтелігенції заслано до концтаборів («Ждановщина»). Гоніння на журнали «Україна», «Радянський Львів», «Дніпро», «Барвінок», «Перець». Головного редактора журналу «Україна» Ю. Яновського звільнено з роботи.

1947 р. У Польщі операція «Вісла»: розселення частини українців з етнічних українських земель «урозсип» між поляками у західних районах країни задля при скорення їхньої колонізації.

Депортація в Сибір населення Західної України. Вивезення загалу українців до Сибіру не було здійснено тільки через нестачу вагонів. «Чистка» серед діячів української культури з обвинуваченням їх у націоналізмі новопризначеним із Москви секретарем ЦК КП(б)У Л. Кагановичем. Арешт неповнолітнього (15 р.) сина командувача УПА генерала Шухевича — Юрія Шухевича. Видано таємну інструкцію (на 157 сторінках) про вилучення з книгозбірень і списання в макулатуру 3600 назв книжок, автори яких були названі українськими буржуазними націоналістами, ворогами народу. П'ятий параграф інструкції застерігав: «Особи, що загублять цей зведений список, підлягають притягненню до судової відповідальності».

1949 р. XVI з'їзд КП(б)У вкотре засуджує український буржуазний націоналізм, погрожує українським діячам на-

уки й культури, які ще залишилися на волі, вимагає від них таврувати «гнилу культуру буржуазного Заходу» й вихваляти «передову культуру» СРСР.

1951 р. Викриття газетою «Правда» — центральним органом ЦК ВКП(б), «націоналістичних ухилів» в українській літературі (вірш В. Сосюри «Любіть Україну», лібрето опери «Богдан Хмельницький» і т. і.). Студенти Харківського університету відмовилися складати іспити російською мовою. Тоді 800 з них було репресовано, а 33 студентів на закритому засіданні суду було засуджено до смертної кари! І РОЗСТРІЛЯНО.

24 грудня 1958 р. Верховна Рада СРСР прийняла закон, згідно з яким питання про те, вивчати чи не вивчати рідну мову в національних школах мають вирішувати батьки та самі учні. Останніх настійливо спонукували розв'язувати це питання з погляду так званої практичної доцільності (мовляв, для чого «перевантажувати» себе).

1958 р. Постанова Пленуму ЦК КПРС про перехід частини українських шкіл на російську мову викладання. Відповідну постанову прийняла і Верховна Рада УСРР.

1960–1980 рр. Масове закриття українських шкіл у Польщі та Румунії.

1960 р. Колоніальна адміністрація під назвою «ЦК компартії України» вимагає від комуністів виховувати українців «у дусі любові й глибокої поваги до великого російського народу» і в ненависті до свого, українського — «вести непримиренну боротьбу проти націоналізму... особливо українського буржуазного націоналізму».

1961 р. XXII з'їзд ЦК КПРС проголосив політику «злиття націй», що, по суті, означало тотальне зросійщення народів СРСР. («Слід з усією більшовицькою непримиренністю викорінювати навіть найменші прояви націоналістичних пережитків», тобто звичаї, мову, культуру поневолених народів).

1962 р. Репресії проти захисників української мови. ЦК компартії України зобов'язує комуністів та місцеву адміністрацію «рішуче виступати проти консервативних традицій і звичаїв, проти будь-яких пережитків буржуазного націоналізму», найшкідливішими з яких, на думку влади, було знання рідної мови, потяг до вивчення своєї історії та культури.

1964 р. Агент КДБ пересипає фосфором і спалює частину приміщення Центральної наукової бібліотеки у Києві. На прилеглий території заздалегідь було відключено воду, а пожежники приїхали лише через 4 години після підпалу. Вогонь знищив понад 600 тис. томів цінних українських архівних документів.

1965 р. Хвиля політичних процесів проти «українських інакодумців (Б. та М. Горині, О. Заливаха, В. Мороз, М. Осадчий, А. Шевчук та ін.). У Харкові за протести проти закриття українських шкіл заарештовано А. Здороного.

1969–1979 рр. Серія загадкових пожеж у відділах україністики в бібліотеках Академії наук, музею «Софія Київська», у книгосховищі Видубицького монастиря у Києві, медичного інституту в Тернополі, Успенської церкви та Музею українського мистецтва у Львові. Аналогічні «загадкові» пожежі сталися у національних бібліотеках інших республік СРСР (Тарту, Самарканд, Ашхабад), але не в Росії.

1970 р. Суд над авторами «Листа творчої молоді Дніпропетровська» з протестом проти російщення української культури. Наказ Міністерства освіти СРСР про написання і захист дисертацій лише російською мовою. Затвердження тільки в Москві. Ситуація нерідко доходила до абсурду: російською мовою мусили виконуватися та захищатися навіть дисертації з питань української мови та літератури.

1972 р. Заборона партійними органами відзначати ювілей музею І. Котляревського в Полтаві. «За недостатню боротьбу з націоналістичними проявами» усунуто від партійного керівництва першого секретаря ЦК КПУ

П. Шелеста (критика партійними цензорами його книжки під назвою «Україна наша радянська», в якій прославлялося запорозьке козацтво), звільнено з Вищої партійної школи при ЦК КПУ 34 викладачі разом із директором, заборонено книги майже сотні авторів, звільнено чверть секретарів з ідеологічних питань на всіх партійних рівнях, піддано чищенню низку наукових установ, а також Київський та Львівський університети. У Харкові знесено хату, де жив видатний український філософ і просвітник Г. Сковорода, та розпочато знищення цвинтаря, де поховано багато визначних діячів української науки й культури.

1972–1974 рр. Політичні репресивні процеси проти українських дисидентів, зокрема проти Чортківської групи В. Мармуса та ст. Сапеляка (сім осіб засуджено), Харківської групи (засуджено дев'ять осіб, з них А. Здорового — сім років, І. Кравціва — п'ять років).

Загалом заарештовано було за два роки кілька тисяч осіб. Заарештовані, яких не засудили, були звільнені з роботи або понижені у посадах. У ці роки були засуджені: Є. Сверстюк, І. Світличний, І. Дзюба, В. Стус, Ігор та Ірина Калинці, Н. Світлична, В. Чорновіл, С. Шабатура, О. Мешко, О. Попович, І. Кандиба, Л. Лук'яненко, В. Романюк, І. Гель, повторно Ю. Шухевич і тощо.

1973 р. Заборона відзначати ювілей твору І. Котляревського «Енеїда».

1974 р. Постанова ЦК КПРС «Про підготовку до 50-річчя створення СРСР», де вперше проголошуються створення «нової історичної спільноти — радянського народу», офіційний курс на денационалізацію.

1975 р. Нова цензура «Кобзаря» Тараса Шевченка.

1978 р. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про заходи щодо подальшого вдосконалення вивчення і викладання російської мови в союзних республіках» (т. зв. «Брежнєвський циркуляр»).

1978 р., січень. На Чернечій (Тарасовій) горі у Каневі спалив себе Олекса Гірник (з Калуша) на знак протесту проти русифікації України.

1979 р. Ташкентська конференція «Російська мова — мова дружби і співпраці народів СРСР» накреслила нові заходи щодо російщення неросійських народів. Зокрема «рекомендувалося» ширше впроваджувати російську мову в дошкільні заклади (як наслідок — українські дитячі садки практично зникли), російською мовою провадити позакласну й позашкільну роботу, «сприяти» тому, щоб студенти писали російською свої реферати, доповіді, курсові та дипломні праці, а також звіти про виробничу й педагогічну практику. Так само «рекомендувалося», щоб у тих ВНЗ, де національна мова ще якось функціонувала (наприклад, у Західній Україні), російською, починаючи з 2–3-х курсів, читали суспільні, загальноосвітні та спеціальні дисципліни. Показово, що для контролю виконання цієї «рекомендації» Міністерство вищої та середньої спеціальної освіти УРСР запровадило навіть спеціальну форму звітності, що зобов'язувала ректорів регулярно подавати Міністерству «перелік спеціальних дисциплін, які викладаються російською мовою» на кожному з факультетів керованого ними навчального закладу.

1979 р. Під Львовом убито композитора-співака Володимира Івасюка, пісні якого мали виразно український національний колорит. Досі цей злочин не розкрито.

1983 р. Постанова ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР «Про додаткові заходи з поліпшення вивчення російської мови

в загальноосвітніх школах та інших навчальних закладах союзних республік» (так званий «Андроповський указ»).

1984 р. Наказ Міністерства культури СРСР про переведення діловодства в усіх музеях Радянського Союзу на російську мову. Початок в УРСР виплат підвищеної на 15 % зарплатні вчителям російської мови (порівняно з учителями української мови).

1984–1985 рр. У концтаборах було замордовано Юрія Литвина, Валерія Марченка, Василя Стуса, Олексу Тихого.

1989 р. Постанова ЦК КПРС про «законодавче закріплення російської мови як загальнодержавної».

1990 р. Прийняття Верховною Радою СРСР Закону про мови народів СРСР, де російській мові надавався статус офіційної.

1993–1995 рр. Посилення антиукраїнського терору в освіті, культурі, засобах інформації. Вбито кілька десятків активістів національних українських партій та організацій у різних містах України, зокрема голову секретаріату Руху Михайла Бойчишина, спалено хату-музей Тараса Шевченка. Жодного злочинця із цих справ не було засуджено і навіть не заарештовано.

1994 р. Намагання надати російській мові статус офіційної у незалежній, вільній, суверенній, самостійній Україні. Заява Президента України Л. Кучми про його намір внести поправки до чинного законодавства з метою надання російській мові статусу державної.

Як наслідок — призупинення відновлення українських шкіл, переведення частини українських класів і шкіл на російську мову навчання.

1995 р. Міністерство національностей України розробило напівтаємний «Проект державної програми... розвитку російської культури в Україні до 2000 року», в якій одна з «національних меншин» отримувала більші права, ніж

українці. Алмати (Казахстан) — спільний науковий проєкт (тобто російський) для СНД.

1995 р. травень. У Харкові керована Є. Кушнарьовим місцева влада відкрила пам'ятник україножеру маршалові Г. Жукову, який у кінці війни підписав наказ про виселення з України всіх українців.

18 липня 1995 р. Неспровоковане звіряче побиття українців у Києві (кілька душ загинуло, десятки покалічено) під час похоронної процесії святійшого Патріарха Київського і Всієї України Володимира (Романюка). Озброєні омонівці кидалися на беззбройних людей із криками «бей хохлов!», топтали і шматували державні прапори. До відповідальності нікого не було притягнуто.

12 вересня 1995 р. Заборона української організації УНА-УНСО без суду. Озброєні Москвою козаки та антиукраїнські організації, які відкрито домагаються ліквідації Державної Незалежності Русі-України, владою не забороняються.

Почато видання паспортів, написаних українською та російською мовами. З метою деморалізації та духовного виродження населення, особливо молоді, влада дозволяє розповсюджувати тисячі книг, демонструвати сотні кінострічок, які проповідують і насаджують порнографію, ненависть, насильство. Немов би виконуючи рекомендації Полтавського губернатора фон Баговута, Росія завалює Україну шовіністичними газетами, які продаються за безцінь; прямо або через підставних осіб фінансуються російськомовні газети, радіо й телебачення в Україні, які не приховують своєї протиукраїнської спрямованості за потурання всіх урядів та президентів «незалежної» України.

1996 р., січень «Велике беззаконня діється у Харкові... Таємно збирають підписи під «референдумом» про новий Радянський Союз та про те, щоб Україну туди залігати.

Ця «діяльність» ведеться старими комуністами-маразматиками... Хто відмовляється давати підпис, вони погрожують і лають, кажуть: «Всё равно Россия завоюет Украину, і ми переб'єм хохлов по одному».

1996 р. Подальша криміналізація правоохоронних органів.

1998–2001р.р. У зв'язку з інформаційною революцією 90-х років російщення України відбувається ще інтенсивнішими методами, ніж за часів Валуєвщини. Інформаційний простір України майже повністю зрусифіковано. Неукраїнська, а часом антиукраїнська політика урядів України призвела до того, що державну мову з української преси витіснила мова сусідньої країни, і співвідношення між українськомовною та російськомовною пресою — 1:10. Зате Україна посідає перше місце (!) у світі за рівнем оподаткування власної книги — 28 %.

Унікальне за своїм цинізмом явище світового масштабу — нищення української мови! Тим часом прогресивний світ зовсім інакше дивиться на це. Так, у Франції за допомогою комп'ютеризації було встановлено, що українська мова є однією з найстаріших слов'янських мов і однією з найкращих світових. Мудра Японія, переможена після Другої світової війни, всі зусилля й фонди надала освіті й за кілька десятиріч стала однією з найрозвиненіших держав. Довідавшись про таку вагомість української мови для розвитку світової культури, Японія запровадила її вивчення в Токійському університеті.

«Слово Просвіти». — 2011 р. —
ч. 7 (592). — 17–23 лютого. — С. 7;
ч. 28 (613). — 14–20 липня. — С. 6;
ч. 29 (614). — 21–27 липня. — С. 11;
ч. 31 (616). — 4–10 серпня. — С. 6.

ПАВЛО МОВЧАН: «ЦЕЙ ЗАКОНОПРОЕКТ Є ЦИНІЧНО БРЕХЛИВИМ І СОВЕЦЬКИМ»

Правляча коаліція запропонувала Верховній Раді визначити порядок використання мов в Україні. Законопроект, автори якого — представники від трьох коаліційних фракцій: регіонал Олександр Єфремов, комуніст Петро Симоненко і литвиновець Сергій Гриневецький — уже зареєстрований у парламенті і, скоріш за все, буде ухвалений на цій сесії. Зрозуміло, що коли це відбудеться, російська мова запанує в Україні. Її офіційно використовуватимуть у дошкільній, професійно-технічній, вищій освіті, в судах, у соціальній і економічній діяльності, в сфері науки, в інформаційному просторі, на пошті та в рекламі.

Таким чином, не надаючи статусу державної, коаліція хоче надати російській мові право «не першої, але й не другої».

Ситуацію, що склалася, коментує голова ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка, народний депутат України Павло Мовчан.

— Павле Михайловичу, як відомо, мовний розділ Конституції України можна змінити лише на референдумі, тож коаліція хитро вирішила обійти це питання.

Разом із радісними відгуками в ЗМІ від русофілів і українофобів, сьогодні звучать і нарікання на національних демократів, мовляв: прогавили свій час і не ухвалили Закон про мову! Прокоментуйте, будь ласка.

— Передовсім хотів би зазначити, що реєстрація цього законопроекту відбулася із порушенням регламенту — основного закону, що регулює роботу ВРУ. Відповідно до цього закону, альтернативні законопроекти реєструються протягом 14 календарних днів. У ВРУ зареєстрований мій законопроект 2008 року і перереєс-

трований на заміну раніше поданого з певними змістовими поправками восени минулого року. І відділ реєстрації мав би вказати авторам на норму регламенту. Цього не відбулося, оскільки третім підписантом фактично є Голова ВРУ, який залишає себе незаплямованим, ховаючись за спину однофракційника С. Гриневецького. Тобто справжніми авторами є керівники трьох фракцій, отже, це політичне рішення приймалося на найвищому рівні. І воно в жоден спосіб не співвідноситься з новою політичною кампанією виборів у жовтні 2010 року. Цей антиконституційний акт є не лише перевіркою на стійкість національних сил і самої нації, а й спробою антиконституційного зламу існуючої держави — України. 16 років тому Конституційний Суд України на подання групи депутатів, зокрема й мене, дав остаточне рішення «Про застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі навчальних закладах України» (справа про застосування української мови).

14 грудня 1999 року Конституційний Суд вирішив наступне:

«Положення частини першої статті 10 Конституції України, за яким «державною мовою в Україні є українська мова», треба розуміти так, що українська мова як державна є обов'язковим засобом спілкування на всій території України при здійсненні повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування (мова актів, роботи, діловодства, документації тощо), а також в інших публічних сферах суспільного життя, які визначаються законом (частина п'ята статті 10 Конституції України)».

Пункт 3 Рішення Конституційного Суду стверджує, що його рішення «є обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарже-

ним». Отже, цей законопроект промосковської, а вірніше, московської адміністрації в Україні є звичайним, тривіальним порушенням Конституції України. Зокрема статті 10.

Але хочу вас запитати, — хіба це перше порушення Конституції і законів існуючою коаліцією і новою владою в Україні?

Наприклад, прокуратура давним-давно була зобов'язана притягнути до відповідальності міністра освіти Табачника за його протизаконні дії щодо Закону про Голодомор. А так звана коаліція, яка існує всупереч і Конституції, і чинним законам, з так званими процедурами «демократичного» самопродажу депутатів-«тушок»?

На одному з парламентських слухань майже 10 років тому, усвідомлюючи вирішальне значення прийняття Закону про мови в Україні, я наголошував на тому, що це є фундаментальний закон, який гарантував би нам незворотність процесів державотворення в Україні.

Дозволю собі процитувати кілька рядків з мого висутупу на тих парламентських слуханнях: «Головною рушійною силою здобуття українцями своєї держави була потреба в самозбереженні, де мові відводиться найвирішальніше значення. Адже, як відомо, без мови немає нації. І держава є тим механізмом самозахисту, який покликаний боронити, підтримувати всіх, хто прилучений до єдиного національного організму. Одним із головних чинників утворення власної держави була потреба у національному відродженні, у повноті функціонування рідної мови, у сприянні процесу самоідентифікації тих українців, які були з різних причин зденационалізовані як на території сучасної України, так і за її межами».

— **Павле Михайловичу, можливо Ви прокоментуєте цей витвір регіональної антиукраїнської уяви?**

— Передовсім, це виплід фантазії людей, сформованих совковою ідеологією. Я не дивуюся послідовній позиції антиукраїнця, так званого комуніста Петра Симоненка. Він очолив п'яту колону в Україні свого часу. Цю ініціативу в нього було перехоплено ідеологами ПР. І до неї прилучається велика група колишніх і теперішніх співробітників російських спецслужб в Україні. Я не буду називати їх імена. Фактично вони засвітилися майже повним складом своєю присутністю в нинішній коаліції. І особливо чітко проступили їхні обличчя в мовному питанні. Їхні дії зрозумілі. Одні діють зі службових обов'язків, інші — з потреби завдання руйнації українській державі, і, зрозуміла річ, агенти, завербовані свого часу російськими спецслужбами з принуки. Проте мене дивує позиція націонал-демократів у парламенті, які ще не усвідомлюють реальних загроз для нації і держави в теперішній політичній фазі. Я усвідомлюю, що в Україні працює кілька центрів впливу російської агентури в різних сферах національного буття. Тому, властиво, і замінені були кадри в мілітарній, інформаційній, банківській сферах і я прогноую, що найближчим часом буде проведено диверсію проти національної валюти, гривня буде здевальвована. Як свого часу здевальвована була білоруська валюта. На нас чекає ще багато випробувань. Але мовне випробування, підкреслюю, є найвирішальнішим. Тому немає чого апелювати до гаранта Конституції, до совісті окремих політиків чи політичних груп, а треба думати, в який спосіб відстояти свої права на мову — а отже, на інформацію, культуру, освіту, самобутність — зрештою, на самих себе.

Фарисейські обґрунтування демократичних засад у мовній політиці — тобто впровадження російської мови в усі сфери національного життя — є цинічно совет-

ськими і брехливими. Стаття з цього законопроекту про право мовного самовизначення, де кожен має «право вибирати мову спілкування», або визнавати себе двомовним чи багатомовним і змінювати свої мовні уподобання, є абсурдною і не відповідає жодним світовим нормам. І кожен російськомовний українець, який потрапляє в ту чи іншу європейську державу, змушений вдаватися до тієї чи іншої державної мови цієї спільноти, або ж, принаймні, шукати порозуміння англійською, як міжнародною мовою-посередницею. Абсурдність цієї статті також у тому, що свобода обирати і мову, і тему спілкування оберігається найвищим законом України — її Конституцією, що не потребує жодних «уточнень» і «покращень» нижчими законодавчими актами.

Цей закон є відвертою спробою з існуючої вже в дійсності двомовності, перейти на одномовність — російську. Це те, чого прагнули всі існуючі донині царські та советські режими; це те, чого їм не вдалося досягти. Я переконаний, що цього тим паче не вдасться досягти ні московській агентурі, ні українським холуям. Уся їхня аргументація є чистою фразеологією, протиправною і безпідставною, є догодженням Москві із розрахунку одержати дешевий сир. У мишоловці.

— **Павле Михайловичу, як відомо, інформаційне поле України, а тепер уже й освіта, й економіка цілком перебувають у сфері інтересів і впливів Росії. Ми можемо зараз говорити, що влада регіоналів усе більше загрожує самому існуванню Української держави та української нації, а українська мова, перебуваючи в статусі державної, не виконує цієї функції в усіх сферах. Ця ситуація хвилює українське суспільство. Наприклад, голова Рівненського обласного об'єднання ВУТ «Просвіта» ім. Т. Шевченка пропонувала ініціювати в день початку роботи нової сесії ВРУ акцію протесту проти антиукраїнської**

політики Президента України Віктора Януковича: «Можна скільки завгодно нарікати на народ, який обрав владу, але чи не так звана українська патріотична еліта з її вічними сварками, пристосуванством і брехливістю призвела до цього стану справ? На акцію протесту мають вийти ті, хто не боїться, хто має гідність і честь, хто готовий протистояти совковому маразму чинної влади», — підкреслила Світлана Ніколіна. Прокоментуйте, будь ласка.

— Таку проблему, як мовна, не розв'язують одномоментною дією протесту. Зрозуміла річ, що Майдани неминучі. Зрозуміло, що цю владу треба міняти якнайскоріше. Зрозуміло також, що ми не маємо, виходячи на акцію протесту, ідентифікувати себе з іменами тих чи інших політичних лідерів — адже на Майдан виходили не за Ющенка, а з вимогами національними, українськими, з вимогами національного відродження, з вимогами поваги до власної гідності; з баченням української України, а не сателітної і меншовартісної, на яку вона перетворювалась за часів Л. Кучми, коли українець в Європі сприймався другорядним, «бидлом». Не в останню чергу цей образ був спричинений нездатністю і небажанням звичайного українця відстояти свої права на особистому і на державному рівні, а саме цим і є насправді аполітичність і апатичність. У час Майдану це сприйняття змінилося, але, на превеликий жаль, українці вкотре були зражені. Проте це не означає, що зараз нація впала в «акматичну фазу» бездіяльності і депресії. Це неправда. Відповідно до теорії Гумільова, струна починає коливатися, коли її заторкують: українця взяли за живе! Отже, резонуємо — у відповідний спосіб, відповідний день і місяць.

Принагідно хочу ще раз вдатися до самоцитації. Рівно десять років тому на згаданих мною парламентських слуханнях я сказав наступне:

«Шановні, мене як і Вас, мало цікавлять мотиви поведінки Президента, його вподобання, його симпатії чи антипатії, його власна мовна аура. Для мене, як і для всіх нас, він, передовсім, Президент України і є гарантом Конституції, в якій записано, що українська мова є державною. І «держава забезпечує всебічний розвиток та функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя на всій території України».

Мовний фактор в «майданних» акціях, зрозуміла річ, був недругорядним. І ось чому: нагадаю, шановні, як Росія реагувала на подібні спроби русифікувати українців за часів адміністрації Кучми; депутат Російської Думи В'ячеслав Ігрунов на шпальтах «Литературной газеты» писав таке: «Русский язык в Украине возвращает свои позиции практически во всех сферах жизни, а люди, продвигающие насильственную украинизацию, становятся всеобщим раздражителем. Кучма должен был сделать выводы и он их сделал. Вновь начался поворот к сотрудничеству с Россией и к восстановлению статуса русского языка в Украине».

Переконаний, що нав'язування так званої «двомовності», що може обернутися тотальною русифікацією, збудить ще непробуджених. І хвиля не протестна, а гнівна, змие «грязь Москви». Лише глухий може не почути, яка сьогодні панує мова в Україні. Лише сліпий може не бачити того, що робиться з нами в усіх сферах — від газової, тарифної, аграрної, гуманітарної до військової, безпекової: Україна демонтується. Демонтаж цей і є: девальвація гривні, усунення української мови з інформаційного простору, тобто здача інтересів України в усіх напрямках, що може завершитись міждержавним союзом з відповідними наслідками. Що це за наслідки? Назву один: згадаймо участь українських хлопців в Афганській кампанії.

Гадаю, що саме інстинкт самозбереження українця спрацює. Адже відповідна ідеологія, яка б вмотивувала доцільність такого союзу, відсутня. І гасла «дружба з Росією» чи «жить стало краще, жить стало веселее» є анахронічними. Бо за всім цим проглядають вузькокорпоративні інтереси донецьких.

— **До речі, прокоментуйте, будь ласка, статтю 7 законопроекту коаліції.**

— Передовсім хочу процитувати її. «Українсько-російська двомовність, що склалася історично, є важливим надбанням українського народу, потужним чинником консолідації багатонаціонального українського суспільства». Знайома советська риторика і глумління над українською історією! Тому авторів і патріотів цього проекту, зокрема академіка Литвина, відсилаю до переліку заборон, вилучень, обмежень і поскрибувань української мови протягом 300 років. Якщо мільйонні втрати українців, якщо сьогоднішній стан українського суспільства, розколеного за мовними ознаками, є надбанням, а російська мова є «консолідуючим чинником», тоді треба визнати смерть чи тортури загальносвітовим консолідуючим чинником.

— **Павле Михайловичу, але автори цього законопроекту посилаються на Хартію міноритарних мов та дотримання прав людини.**

— Я не знаю жодної європейської держави, яка б мотивувала свій закон про свою державну мову даною Хартією чи іншими міжнародними актами. Адже Хартія покликана захищати мови загрожені й відповідні мовні меншини і групи. 10 стаття Конституції України гарантує вільний розвиток мов національних меншин і кореспондується як з Хартією, так і з Декларацією прав людини.

Але хочу наголосити на дуже важливому пункті Хартії: мови національних меншин розвиваються зовсім не за рахунок витіснення мови титульної нації. Хочу нагадати нашим читачам, у який спосіб приймався закон про Хартію: він був нав'язаний усе тим же Литвином без належного аналізу, без обговорення, без прочитання, без доповідей, із розширенням списку загрозованих мов до меж депутатських «знань» — саме тому в переліку з'явилися неіснуючі мови — «єврейська» та «грецька» (ідиш, іврит, мова Еллади).

І взагалі, текст Хартії, як з'ясувалося згодом, був сфабрикований на ту пору «ідеологами» від Кучми-Литвина, він не є автентичним. І присутність у цьому процесі Голови ВРУ сьогодні симптоматична: мовний Майдан неминучий.

Насамкінець хочу сказати: українці пережили великі потрясіння, великі драми і національні трагедії, великих злочинців і катів не заради того, щоб спасувати перед пігмеями історії.

*«Слово Просвіти». — 2010. —
16-22 вересня. — Ч. 37 (570). — С. 1-2.*

НЕ ПРОСПАТИ УКРАЇНУ

20 вересня 2010 року в Укрінформі відбулася прес-конференція, присвячена обговоренню проекту закону «Про мови в Україні», який підготували представники правлячої коаліції. Авторитетні науковці, письменники, юристи підтримали просвітян, висловили свою громадянську позицію щодо цього законопроекту та реальної загрози функціонування української мови, державності України в разі його прийняття.

Розпочав прес-конференцію **Павло Мовчан, голова ВУТ «Просвіта» ім. Тараса Шевченка**. Представивши учасників, сказав: «Мовне питання в Україні залишається фундаментальним, визначальним щодо незалежності нашої держави. На законопроект від правлячої коаліції «Просвіта» відповіла «Зверненням до українського народу», яке прийняло Центральне правління. Сподіваюся, що цю Заяву поділяють і підтримають інші громадські організації, творчі спілки, усі ті, хто обурений появою дискримінаційного щодо українців законопроекту «Про мови в Україні». Цей документ зареєстрований протизаконно, я про це вже говорив: відповідно до регламенту Верховної Ради альтернативні законопроекти реєструються протягом 14 днів. Проїшов майже рік після того, як подано мій законопроект. І раптом реєструють законопроект від коаліції, авторства Єфремова, Симоненка, Гриневецького — представників більшості. Очевидно, він нав'язаний згори, а Володимир Литвин, до якого ми пишемо зараз листи, заховався за спиною свого однофракційника Гриневецького.

Суть цього законопроекту зводиться до того, що українська мова декларативно називатиметься держав-

ною, а фактично буде витіснена з усіх сфер. Це добре розроблений законопроект на підставі тих 16 законопроектів, які подавав у минулому й позаминулому роках Колеснеченко, відомий депутат із Севастополя, якого вже не раз називали представником російських спецслужб. На мій погляд, обговорюваний законопроект від коаліції розробила певна аналітична школа чи група. Чим цей закон може для нас обернутися в разі його прийняття?

По-перше — нестабільністю, хоча автори проекту лицемірно стверджують, що він стабілізує і сконсолідує націю. Це неправда. Відома формула: дві мови — дві держави. Кожен з учасників нашої прес-конференції висловиться щодо цієї кричущої проблеми. Якщо українська нація буде позбавлена своїх засад, прав, перспектив, бо мова — це дім буття, матимемо безкінечну кількість конфліктів. Той, хто цього не прогнозує — просто сліпець. Вважаю, що нам треба домагатися зустрічі з президентом

В. Ф. Януковичем, щоб донести до влади думку опонентів законопроекту. І тих, хто сьогодні бере участь у прес-конференції, і переважної більшості громадян України, яким дорога їхня мова.

Юрій Мушкетик, письменник, Герой України, один із розробників Закону про українську мову в Українській РСР зазначив, що порівняно з нинішнім законопроектом, навіть Закон, прийнятий за радянських часів, дуже прогресивний.

— Ми знали Радянську Конституцію, в якій було написано, що громадянин Радянського Союзу має право на свободу слова, друку, вуличних акцій, демонстрацій... Ми це читали і знали, що це — неправда. Насправді життя визначалося постановами ЦК КПРС. Зараз ми повертаємося на ту второвану дорогу беззаконня. Є Кон-

ституція України, є ст. 10 про мову, а тепер усе це хочуть замінити цим русифікаторським проектом.

Нині й так українська мова в загоні. Переважну більшість наших ЗМІ дотує російський шовінізм. Він набирає розмаху, пригинає нас до землі й хоче викоринити нашу мову. Зараз влада робить усе, щоб догодити Кремлю. Чого вартий хоча б автопробіг президентів «Петербург–Москва–Київ», який назвали «Шляхами Миколи II». Демонстрація такої підлеглості викликає асоціацію з історичним явищем, коли наші гетьмани були змушені підписуватися: «Вашего велічства верний холоп, раб і подножка». Богдан Хмельницький ще так не писав, а коли від такого підпису відмовився Іван Виговський, проти нього спрямували всю зброю, відторгнули його. А Юрій Хмельницький, оточений московськими військами, вже змушений був так підписатися. Незабаром може статися, що й наші зверхники підписуватимуться «холоп і подножка».

Те, що робиться з мовою, — це і болюче, і страшно. Телевізор увімкнути не можна — там усе проти мови, проти України. Нема мови — нема держави, це всі давно знають. У Верховній Раді зараз немає тієї сили, яка протистояла б цій антиукраїнській агресії. Навіть за радянських часів у нас у серці була Україна, ми щось робили, на щось сподівалися. Коли здобули незалежність, розквітли серцями. Тепер, гадаю, нам залишається єдине — боротися. Треба звернутися до народу, до молоді, до справжніх українців із закликком: «Якщо ти справжній українець, борися, тримайся!»

Професор Києво-Могилянської академії Лариса Масенко проаналізувала ситуацію: «Дуже прикро, що на двадцятому році незалежності ми знову боремося за державність української мови, фактично — за збереження нашої держави. Зараз іде дуже активний

наступ і на національний суверенітет, і на демократичні завоювання». Для впровадження державної російської мови використано «Європейську хартію регіональних і міноритарних мов». Це підступний і лицемірний хід. Не маючи змоги навіть зараз провести через Верховну Раду російську мову як державну, використовують цей документ, який викликає великі дискусії навіть у Європі. Його затвердили 1992 року, але багато країн Хартію досі не ратифікували. Наприклад, Конституційна рада Франції відмовилася від ратифікації, вважаючи, що цей документ націлений на регіоналізацію Європи, що він загрожує єдності національних держав. Не ратифікувала Хартію й Росія, хоч на її території проживає понад сто національних меншин. Ми знаємо, скільки мов там уже загинуло, скільки перебуває на межі вимирання. А Хартія призначена передусім для захисту загрожених мов, тих, які мають невелику кількість носіїв. Хибно трактуючи документ, хочуть використати його для проголошення на всій території України російської як регіональної, а не захищати гагаузьку, кримськотатарську, караїмську та інші міноритарні мови, які справді потребують захисту. Не йдеться також про паритетну українсько-російську двомовність. Яка двомовність, наприклад, у Донецькій міській раді, ми добре знаємо по її секретареві Миколі Левченкові, який відверто заявляє, що українська мова — це діалект російської, і що в Україні має бути тільки одна державна мова — російська. У Криму також ніде української газети не знайдете, в жодному кіоску. Немає не тільки українських, а навіть російських версій демократичних газет, таких як «День», «Дзеркало тижня».

Безперечно, проект закону призначено передусім для зросійщення освіти, і недаремно Москва поставила такого українофоба як Табачник на посаду міністра. Планують ввести норму, що в школах діти навчати-

муться тією мовою, якою хочуть батьки, а студенти обиратимуть мову самі, навіть посеред навчального року. Це рішення, до речі, як і багато попередніх, вносить хаос у систему освіти, а освіта — це ключова сфера для утвердження Української держави.

Отже, якщо депутати, особливо ті, які йшли від демократичних сил, проголосують за цей закон, вони навіки вкриють себе ганьбою.

Володимир Василенко, доктор юридичних наук, професор сказав: «У жодній європейській країні принцип вільного мовного самовизначення не застосовується щодо державної мови. Державною мовою повинен володіти кожен громадянин. Говорити про мовне самовизначення щодо державної мови це все одно що про податкове самовизначення. Зібралася група громадян, наприклад, і вирішила не платити податки. Жодна держава такого не дозволить. А з мовою так чинити можна?»

Володимир Василенко зазначив, що свого часу цей закон про Хартію голова ВР Литвин провів з порушенням багатьох процедур на основі дуже недосконалого перекладу документа з російського варіанта, де було спотворено термінологію і навіть назву. Має бути «Європейська хартія регіональних або міноритарних (меншинних) мов», тобто мов мало-вживаних. У Хартії немає жодного положення про запровадження якогось мовного статусу, йдеться лише про можливість вживання цих мов у певному регіоні, де носії живуть компактно, їхній захист. Але це не повинно здійснюватися на шкоду державній мові, звужувати сферу її застосування. У новому проекті закону спотворено принципові положення Хартії. Лицемірна ст. 7 проекту, де говориться, що українсько-російська двомовність склалася історично і є важливим надбанням українського народу.

300 років нашу мову нищили, піддавали жорстоким репресіям мільйони її носіїв — і це «історично склалося»? Якщо цей проект буде прийнято, це зажене українців у мовне гетто. Це юридично незаконно й аморально.

Ми повинні донести до громадян України думку, що якщо буде запроваджено цей закон, то це смерть Української держави, смерть демократії. Матимемо статус громадян іншої держави. А громадяни Росії, окрім мегаполісів, живуть дуже бідно. Чи хочемо такої долі? Якщо ні, треба всім активно протестувати проти цього, відбити мовну агресію.

Юрій Мицик, доктор історичних наук розповів, що подібні мовні дискусії тривають із XIX століття. Тоді ще наука встановила, що є окремий український народ, українська мова. Сучасна влада науково неспроможна, і виставляє таких опонентів, як Бузина тощо. У плані зросійщення влада досягла багато, спочатку царбатюшка, потім більшовики, нинішня влада продовжує. Мовна війна — це складова загальної антиукраїнської політики. Росія була імперією і залишається.

Академік АН України Віталій Дончик сказав, що вдесьте чи всоте читаючи заяви на захист української мови, думає про цинізм тих, які нам протистоять. З'явився новий стратегічний проект — покінчити з Україною. Адже вже написано багато томів ґрунтовних наукових розробок (не кажучи вже про соціологічні дослідження, публіцистику тощо) з різних аспектів мови, які спростовують твердження українофобів. Але ті вперто повторюють ті самі кліше, що нам нав'язували за радянської влади. Ніби українську мову ніхто не забороняв, ніби не розроблена українська наукова термінологія тощо.

Ще 2006 року, коли Віктор Янукович був прем'єр-міністром, найавторитетніші українські вчені звернулися до президента з приводу того, що вони глибоко занепокоєні тим, що «Європейська хартія регіональних або міноритарних мов» може бути перекручена і використана на шкоду державній мові й зачитав цю заяву.

Золотий голос України, народна артистка Ніна Матвієнко підтримала промовців, поетично порівняла неповторність української мови з народною піснею про матір: «Змалювали очі, змалювали брови, та не змалювали щирої розмови». Ця щира розмова може бути тільки рідною мовою, яку треба відстояти, «не проспати Україну».

Академік, Герой України, Голова Українського фонду культури Борис Олійник підсумував: «Хоч би хто що говорив, ми повинні заявити свою позицію у Верховній Раді, бо це буде база, звідки воюватимемо за праве діло. Не можна коаліції так лукавити. Я попросив би пояснити, де й коли ми звужували дію російської мови? Переважна більшість преси, книжок російською, а тут раптом заявляють, що ми її звузили, ледве не задавили. Російській віддали належне, що ще треба?»

Насамкінець Павло Мовчан закликав використовувати всі можливі засоби, щоб донести до людей, до нації цю гостру проблему і відстояти «наш дім буття» — рідну мову.

«Слово Просвіти». — 2010. —
23–29 вересня. — Ч. 38 (571). — С. 6.

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ Голові Верховної Ради України, академікові В. М. Литвину

Шановний Володимире Михайловичу!

У Верховній Раді зареєстровано проект закону «Про мови в Україні», авторами якого є член Партії регіонів Олександр Єфремов, лідер компартії Петро Симоненко та депутат від Блоку Литвина Сергій Гриневецький. Я звертаюся до Вас не лише як до політичного діяча і спікера парламенту, але й як до українського науковця й інтелігента, аби вказати на ті загрози, які нестиме державі й суспільству ухвалення такого закону.

Згідно з документом, «державна мовна політика України базується на визнанні і всебічному розвитку української мови як державної і гарантуванні вільного розвитку російської мови, інших регіональних мов або мов меншин, а також права мовного самовизначення і мовних уподобань кожної людини». Таке положення формально узгоджується з прийнятим у демократичному світі принципом полікультурності, корелює з положеннями Європейської хартії міноритарних мов і мов меншин, яку ратифікувала Україна.

Однак, як свідчить подальше ознайомлення з текстом законопроекту, реальна мета його авторів зробити застосування державної української мови майже скрізь необов'язковим, натомість створити легальну ситуацію, за якої в усіх сферах суспільного життя безроздільно пануватиме російська мова.

Так, ст. 6 законопроекту визначає: «Обов'язковість застосування державної мови чи сприяння її використанню у тій чи іншій сфері суспільного життя не повинні тлумачитися як заперечення або применшення права на користування російською мовою та іншими регіональними мовами або мовами меншин у відповідній

сфері». Водночас Європейська хартія міноритарних мов і мов меншин, ратифікована Україною, встановлює цілком інший принцип: захист міноритарних мов і мов меншин не повинен відбуватися за рахунок звуження застосування офіційної мови. Отже, вся ідеологія законопроекту прямо суперечить нормі міжнародного права!

У законопроекті зазначається: «В Україні, відповідно до Конституції, гарантується вільний розвиток, використання і захист російської мови з урахуванням того, що російська мова є рідною або такою, якою повсякденно користується більшість громадян України». Таке положення прямо суперечить даним перепису населення України 2001 року, згідно з яким майже для двох третин громадян України рідною є українська мова. Що ж до потреби підвищити статус російської мови, якою начебто «повсякденно користується» більшість громадян (ким і коли визначено?), то таким записом самостійна українська держава фактично легітимізує століття політики русифікації, здійснюваної спершу царським, а потім комуністичним режимом. Адже «повсякденне користування» російською мовою для більшості є наслідком того, що в 1980 роки саме цю «загальносоюзну мову» належало вживати в усіх сферах суспільного життя — від захистів дисертацій (навіть на теми українського фольклору!) до виробничих нарад двірників і кочегарів.

При цьому порядок визначення регіональної мови (не менше 10 відсотків мовців на даній території) прив'язаний ст. 8 законопроекту не до поняття рідної мови, а до поняття мови, якою особа переважно послуговується, що дискримінує українську мову і створює преференції для російської мови (за даними перепису 2001 року, українську мову назвали рідною майже дві третини громадян; водночас за даними соціологічних досліджень, її переважно використовує лишень трохи

більше половини в силу тієї мовної ситуації, яка складалася впродовж століть русифікації). Якщо таку норму буде застосовано, російська мова автоматично зробиться регіональною скрізь (можливо, крім Галичини й Волині).

Автори законопроекту стверджують: «володіння російською мовою забезпечує громадянам України широкий доступ до здобутків світової науки і культури».

Така мотивація часто звучить у «захисників російської мови» в Україні. За нею легко бачити рецидив ставлення до української мови лишень як до мови «для хатнього вжитку», а до українців — як до етнічної групи єдиного російського народу, які можуть співати своєю мовою пісень за чаркою, але на світ повинні дивитися лише «крізь російські окуляри».

Як науковець Ви, Володимире Михайловичу, не можете не знати, що понад 98 % науково-технічної інформації у світі сьогодні з'являється англійською мовою. Решта несповна 2 % — це переважно китайські і японські тексти. На російську припадає менше 0,1 % і відтак вона об'єктивно ніяк не може вирішити питання доступу українців до світових наукових здобутків.

Що ж до доступу до світової культури за посередництвом російської мови, то варто нагадати: в Україні сформовано одну з найпотужніших у Європі шкіл художнього перекладу. Подвижницькими зусиллями Миколи Зерова, Максима Рильського, Валер'яна Підмогильного, Миколи Бажана, Бориса Тена, Григорія Кочура, Миколи Лукаша та інших блискучих перекладачів ХХ століття українці мають усі можливості долучатися до світової класики й сучасної зарубіжної літератури своєю рідною мовою. Уже зовсім нещодавно українською органічно заговорили з екранів герої кінофільмів і телесеріалів. Українські перекладачі цілком

спроможні забезпечити українцям адекватний погляд на світ — без залучення додаткових посередників.

Хочу нагадати: імперська влада завжди з особливою люттю обрушувалася на український переклад, бо розуміла: мова, якою перекладають Біблію, Данте й Шекспіра, — то вже не «наріччя». Емський акт імператора Олександра II 1876 року припускав появу оригінальних текстів на селянську тематику «на малоросійському наріччі» (хоча й з ускладненою цензурною процедурою), але категорично забороняв переклади, наукові й освітні тексти українською мовою.

Прикро, що в ролі ідейних нащадків гонителів українського перекладу виступають сьогодні народні депутати України — автори законопроекту «Про мови в Україні» (а також міністр освіти України Д. В. Табачник, який публічно оголосив про намір реформувати шкільний курс світової літератури, наповнивши його на 60 % творами російської літератури в оригіналі й відсунувши вбік усіляких Шекспірів, Данте й Міцкевичів в українських перекладах).

Ці ж автори законопроекту (або ті, хто за ними стоїть) уперше з часів «ранньої перебудови» витягли на світ Божий поняття «українсько-російської двомовності», вважаючи її неабияким набутком сучасної України. Цитую документ: «Українсько-російська двомовність, що склалася історично, є важливим надбанням українського народу, потужним чинником консолідації багатонаціонального українського суспільства».

Так, українсько-російська двомовність справді притаманна для значної частини українського суспільства. Але ця двомовність, як свідчать соціологи, різко асиметрична. На переважно українськомовному Заході й Центрі держави російськомовний не відчуватиме жодних незручностей ніде. А ось для того, щоб публічно розмовляти українською в Севастополі, потрібна не-

абияка відвага: можна легко наразитися на хамство й ворожість місцевих флотських ветеранів чи активістів проросійських організацій.

Отже, аби українсько-російська двомовність стала рисою всієї України (а не лише її українськомовної половини) потрібна була б велика робота для того, щоб виховати на Сході й Півдні поважливе ставлення до державної мови, дати дітям у школах добре знання української. До певного часу така політика здійснювалася — і найбільші її успіхи пов'язані з часом роботи на посаді міністра освіти академіка Василя Кременя. Саме тоді (а не за безпідставно затаврованого як «націоналіста» професора Івана Вакарчука) найшвидше (і без жодного спротиву) зростав відсоток учнів українськомовних шкіл...

Мушу визнати: саме тоді, на межі двох століть, у суспільстві було вироблено неписаний, але ефективний мовний компроміс: не зачіпати, з одного боку, статусу української мови як єдиної державної і погодитися з її безумовним домінуванням у певних сферах суспільного життя (насамперед у державному управлінні й освіті); і прийняти, з другого боку, те, що багато інших сфер життя (насамперед, бізнес, світські «тусовки», спорт тощо) де-факто лишаються російськомовними і проникнення української мови сюди відбувається повільно.

Цей мовний компроміс порушила восени 2004-го команда Віктора Януковича, несподівано висунувши (як писали — за порадою московських політтехнологів) гасло державності російської мови. Це призвело до актуалізації мовної проблеми, яку до того українці (і українськомовні, і російськомовні) не схильні були розглядати як першочергову. Відтоді різко зріс рівень прямої ворожості до української мови на Сході й Півдні. І навіть обмежені кроки на поширення застосування української мови (насамперед у сфері освіти, електронних

ЗМІ, в кінопрокаті й рекламі), які робилися в час президентства Віктора Ющенка, наразилися на різку реакцію політичних опонентів влади і здебільшого саботувалися на місцях радами, контрольованими Партією регіонів.

Сьогодні ж, з перемогою Віктора Януковича, російська мова тотально повертає свої позиції де-факто. З приходом нового начальства чиновники в деяких органах державної влади вже просто бояться розмовляти українською (хоч поки пишуть нею офіційні папери). І такі приклади можна наводити й далі.

Нарешті ми повинні зважати й на ринкові реалії. Українська мова існує в умовах постійного глобалізаційного тиску — насамперед російської мови, яка утвердилася в статусі такої собі *lingua franca* для всього пострадянського простору. Тому всі (за поодинокими винятками) масштабні проекти друкованих ЗМІ в Україні — російськомовні. На розкладках у київському метро українськомовну газету чи журнал знайти неможливо. Шкода лишень, що депутати, які кричать про «засилля української мови», їздять на «мерсах» чи «бентлі» й ніколи не спускаються в метро...

За таких умов українська мова потребує підтримчих дій держави. У цьому ми зовсім не унікальні. Благополучніша від нас Франція вживає активних підтримчих дій щодо французької мови, намагаючись захистити свій мовний простір від тиску значно поширенішої в світі англійської. І квотування присутності національної мови в ЗМІ, в рекламі, в кінопрокаті, врешті-решт, в органах влади, якраз і належить до арсеналу визнаних цивілізованою демократичною практикою підтримчих дій.

На жаль, внесений до Верховної Ради законопроект таку логіку щодо української мови відкидає. Адже згідно з ним, «державна гарантує відвідувачам органів державної влади і органів місцевого самоврядування надання

послуг державною мовою, а в межах території, на якій поширена регіональна мова... цією регіональною мовою». На практиці таке положення законопроекту остаточно знищить ті острівці побутування української мови на рівні діловодства, які існують у південних і східних регіонах, а відтак зніме і так невелику мотивацію до вивчення української мови в «російськомовній» половині держави.

Автори законопроекту пропонують гарантувати громадянам «право отримання освіти державною мовою і російською мовою, а в межах території, на якій поширена регіональна мова... цією регіональною мовою».

Відразу хочу наголосити: «тотальна українізація освіти в Україні» — не більш як іще одна вигадка політиків. Реальна мовна ситуація в наших університетах вельми відрізняється від цифр, які торік і позаторік надсилали до Міністерства освіти і науки. Навіть у столиці майже на сто відсотків українськомовним став лише Національний університет імені Тараса Шевченка («Могилянка» як українськомовна створювалася, тож старих комплексів долати не мусила). А вже ситуація в НТУУ «КПІ» (як визнають у приватних розмовах професори й доценти) — докорінно інша: лекції українською і російською мовами тут звучать приблизно нарівно. Що ж до Харкова й Донецька, то найбільшим реальним досягненням є те, що сьогодні окремих професор-ентузіаст може реально почати свій курс фізики чи економіки українською — і це не сприйматимуть як злочин. У ХНУ ім. В. Каразіна чи ДНУ (який так і не став «ім. В. Стуса») українська мова лишень трохи позначила присутність поза факультетами гуманітарного профілю.

Що ж до шкільної освіти, то число школярів в українськомовних школах і класах за роки незалежності лише зрівнялася із заявленим на переписі відсотком українців у населенні держави. При цьому рівень вивчення

державної української мови в школах із викладанням мовами національних меншин так і залишився вкрай низьким. Адже 20 років тому українську в угорських школах Закарпаття чи молдавських (зараз — румунських) Буковини не викладали зовсім. І сьогодні тут її найчастіше викладають суто номінально — колишні політруки чи вчителі фізкультури. Спроби Івана Вакарчука поліпшити ситуацію були затавровані політиками й нині зупинені.

Реалізація положення рівного статусу мов в освіті, за висновками науковців Академії наук вищої школи України, неминуче призведе до тотальної русифікації дошкільної і шкільної освіти на половині території держави, де російська мова і сьогодні реально домінує, а також до руйнування острівців українськомовної вищої освіти в Харкові, Одесі, Донецьку та інших університетських містах Сходу і Півдня, які було створено упродовж двох минулих десятиліть. Мовна ситуація в українській освіті повернеться до кінця 1980-х років, коли внаслідок здійснюваної в СРСР державної політики русифікації українську мову було вилучено з освітнього процесу на половині території України.

Більше того, обов'язкове опитування учнів (їхніх батьків) та студентів щодо мови, якою вони хотіли б навчатися, перетворить освіту на поле нескінченних мовних воєн, де політики всіх напрямів знаходять вдячне поле для виголошення найрадикальніших гасел!

Реалізація інших положень законопроекту призведе до тотальної русифікації електронних ЗМІ, кінопрокату, реклами та інших сфер суспільного життя, в яких українська мова сьогодні застосовується достатньо широко в силу підтримчих заходів останнього десятиліття. Водночас такі сфери, як друковані ЗМІ, бізнес, виробництво, спорт та інші, де жодних підтримчих заходів для укра-

їнської мови ніколи й не було і російська мова тотально домінує і зараз, так і лишаться російськомовними.

Отже, новий «Закон про мови» (в разі його ухвалення) не зробить Україну сильною і консолідованою (як стверджують його автори). Навпаки, він означатиме подальшу фрагментацію суспільства й посилення внутрішньої напруженості між регіонами й людьми (адже легко спрогнозувати реакцію українськомовних радикалів, які спробують створити для російськомовних у Львові ті самі умови, які сьогодні мають українськомовні у Севастополі). Україна зробить ще один визначальний крок від демократичної й благополучної Європи — до Євразії з її злиднями, корупцією і сваволею.

Шановний Володимире Михайловичу!

Сьогодні від Вашої позиції Голови українського парламенту значною мірою залежатиме те, яким саме буде мовне законодавство України. У Ваших силах протидіяти ухваленню одіозних положень аналізованого законопроекту «Про мови в Україні». Вчинити нарівно по-інакшому — означало б зрадити чесну пам'ять поколінь Ваших предків, які з роду в рід плекали живу українську мову на рідному Поліссі.

З повагою

Максим СТРИХА, віце-президент
АН вищої школи України, доктор фізико-математичних наук, у 2008-2010 роках
заступник міністра освіти і науки України

«Слово Просвіти». — 2010. —
16–22 вересня. — Ч. 37 (570). — С. 3

ЗАЯВА УЧЕНИХ — ПРЕДСТАВНИКІВ ІНСТИТУТІВ НАН УКРАЇНИ

У ЗМІ з'явилися повідомлення, що голова Верховної Ради В. Литвин звернувся до президента НАНУ з проханням експертної оцінки законопроекту «Про мови в Україні». Нагадуємо академіку В. М. Литвину, що подібну оцінку було складено ще 2006 року і опубліковано в пресі, у т.ч. і в «Слові Просвіти». Подаємо цей документ.

Українські вчені глибоко занепокоєні провокаційними спробами деяких політичних сил використати Європейську хартію регіональних або міноритарних мов для розпалювання конфлікту всередині українського суспільства, зробити її знаряддям лінгвістичної сегрегації і поділу держави на окремі «вотчини». Уважне прочитання автентичного тексту Хартії вказує на те, що цей міжнародно-правовий акт має на меті протилежні цілі — захистити малопоширені місцеві мови, насамперед ті, яким у близькому чи віддаленому майбутньому загрожує зникнення.

У тексті Хартії є неодноразові нагадування про те, що «підтримка регіональних або міноритарних мов не повинна здійснюватися на шкоду офіційним мовам» і немає ні слова про можливість надання будь-якій з мов, що потребують захисту та підтримки, якогось спеціального статусу на місцевому чи загальнонаціональному рівні. Тому дії тих органів місцевої влади, які самочинно проголосили російську мову «регіональною», жодним чином не відповідають Хартії і грубо порушують українське законодавство. Вони поглиблюють цілеспрямовано створену попередніми режимами штучну деформованість мовної ситуації в Україні, коли співвідношення української і російської мов не відповідає співвідношенню українців і росіян на нашій території. Прагнення регіональних політиків надати особливі права й переваги для

однієї мови — російської неминуче обкрадає права носіїв іншої мови, в даному випадку мови титульної і державоутворювальної нації — української. А отже, і права української людини.

Кон'юнктурному маніпулюванню міжнародними угодами, підписаними Україною, слід покласти край. Для запобігання антиконституційним діям та спекуляціям на мовному ґрунті в майбутньому українська влада має рішуче відстоювати українські пріоритети як в економічній, так і в духовній галузях і передусім — пріоритет рідної для переважної більшості населення української мови. Потрібно сформувати державний орган, що має планувати й здійснювати науково та юридично обґрунтовану мовну політику, періодично інформуючи громадськість про першочергові завдання й досягнуті результати.

Мова — не просто знаряддя передавання інформації. Це — один із фундаментальних націєтворчих та державницьких чинників, вона визначає впізнаваність культурного обличчя нації, її ідентичність, захищає від поглинення іншими націями і культурами. Витіснення мови з різних сфер державного й громадського життя, масової культури, ЗМІ тощо, всілякі утиски, яких вона зазнавала в минулому й зазнає досі на своїх одвічних і природних теренах, загрожують не лише її існуванню і розвитку, а й існуванню та розвитку однієї з найбільших держав Європи, самої української нації.

Ми переконані, що громадяни України — і українськомовні і російськомовні, усі, хто є патріотами своєї держави — усвідомлюють, що без національного відродження, гідного утвердження української мови, культури, духовності в Україні нам не досягти такої необхідної нині консолідації українського суспільства, усенародної єдності, стабільності, безпеки.

Ми поділяємо тривогу, якою пройняті зараз творча інтелігенція, наукова, освітянська інтелігенція, національно-патріотичні, державницькі сили, молодь, мільйони громадян і нагадуємо українській владі — Президентові, Верховній Раді та всім політичним партіям і громадським організаціям: забезпечити розквіт, повноправне й повнокровне функціо-

нування української мови в усій соборній Україні — це не лише наше завдання, а й святий обов'язок перед історією, перед світом, перед поколіннями українців «і мертвих, і живих, і ненарождених».

Академіки **М. Жулинський** (директор Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ), **І. Дзюба**, **В. Дончик**, **Д. Затонський**, поет-академік **Б. Олійник**;
члени-кореспонденти НАНУ **Т. Гундорова**, **М. Ільницький**, **Д. Наливайко**, **Г. Сивокінь**, **М. Сулима** (заступник директора Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАНУ);
академіки **В. Скляренко** (директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАНУ), **В. Русанівський**;
члени-кореспонденти НАНУ **В. Німчук** (директор Інституту української мови НАНУ), **І. Вихованець**, **А. Непокупний**, **Г. Півторак**, **О. Ткаченко**, **В. Широков** (директор Українського мовно-інформаційного фонду);
академік **Г. Скрипник** (директор Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології НАНУ ім. М. Т. Рильського), члени-кореспонденти НАНУ **В. Наулко**, **С. Павлюк** (директор Інституту народознавства НАНУ);
академіки **В. Смолій** (директор Інституту історії НАНУ); **Я. Ісаєвич** (директор Інституту українознавства ім. І. Крип'яковича НАНУ, м. Львів), іноземний член НАНУ **Я. Пеленський** (директор Інституту європейських досліджень); член-кореспондент **П. Сохань** (директор Інституту археології і джерелознавства НАНУ)

«Слово Просвіти». — 2010. — 23–29 вересня. — Ч. 38 (571). — С. 3.

КАМО ГРЯДЕШИ?

Іван ЮЩУК,

професор, завідувач кафедри
Київського міжнародного
університету

Я уважно прочитав проект Закону України «Про мови в Україні», розроблений народними депутатами О. Єфремовим, П. Симоненком та С. Гриневецьким, і зітхнув радісно: нарешті! Нарешті ті, що не знають державної мови і не хочуть її знати, відчують себе повноцінними громадянами в неукраїнській Україні. А то живуть наче між аборигенів у джунглях Африки: ні тобі книжки, ні газети, ні радіо, ні телебачення «на понятном языке». Хоч до кого звернешся з якимось запитанням, а він тобі: «Кен гуру» (не розумію), як ото тубільці в Австралії відповідали першим англійським колонізаторам. Суцільна дискримінація. Але, як упевнений прем'єр-міністр Ніколай Азаров, «принятием законопроекта будут ликвидированы факты дискриминации русского языка».

До речі, а чому б тим «русскоязычным», які опинилися, скажімо в Сполучених Штатах, теж не зажадати, щоб, наслідуючи український приклад щодо забезпечення прав людини, тамтешній конгрес запровадив другу державну мову — російську (запропонований Закон про мови, власне, так її й трактує в Україні, навіть як першу державну). Адже кажуть, що переселенці в Ізраїль з колишніх республік СРСР уже ставили перед своїм урядом таку вимогу. А проте ізраїльський уряд діє інакше: діти в школі перебувають майже цілий день і чують там лише іврит. Забудеться в Ізраїлі російська мова.

У нас же, як написано в проекті Закону, «в усіх загальних середніх навчальних закладах забезпечується вивчення державної мови і російської мови», бо, мовляв, «володіння російською мовою забезпечує громадянам України широкий доступ до здобутків світової науки і культури». Адже українська мова, якою ще 1973 року було видано першу в світі двотомну «Енциклопедію кібернетики», перекладено В. Шек-

спіра до останнього рядочка, і не тільки В. Шекспіра, — на таке нездатна. Тим часом російською мовою сьогодні у світі з'являється аж 0,1 % науково-технічної інформації (для порівняння: англійською — лише 98 %). То чом вона не повинна виконувати роль культуртрегера в Україні?

Це виходить щось на зразок того, що було записано (і ретельно втілювалося) в одній із мудрих постанов ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 10 червня 1983 року: «Збільшити час на вивчення російської мови в загальноосвітніх та інших середніх навчальних закладах з неросійською мовою навчання, передати на ці цілі частково або повністю години, що призначені для вивчення іноземної мови». А тепер, мабуть, доведеться забирати години, призначені для вивчення української мови. Чи таки англійської? Чи і тої, і тої, та ще й математики? Таки математики, бо вона породжує буржуазних націоналістів, як ото був Михайло Остроградський, який відмовлявся писати російською мовою, чи Михайло Кравчук, якого через його надмірну любов до української мови довелось ліквідувати, попри його світову славу.

Коли йдеться про національні меншини (росіян, татар, гагаузів тощо), то автори проекту «Закону про мови в Україні» ставлять досить цікаву вимогу: «У державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням регіональними мовами вивчення предметів ведеться регіональними мовами (за винятком української мови та літератури, вивчення яких ведеться українською мовою)». По-перше, такого поняття, як «регіональна мова», у мовознавстві не існує (див.: О. С. Ахманова. Словарь лингвистических терминов). Але Бог з ним. Отже, скажімо, всі предмети (крім названих двох) у школі викладатимуться гагаузькою («регіональною») мовою. Дитина закінчує таку школу. І куди їй іти вчитися? Чи, може, в усіх вищих навчальних закладах України буде створено групи навчання гагаузькою мовою? Це по-друге. А по-третє, існують міжнародні закони про мову, зокрема Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту — їх ухвалено 1996 року, тобто пізніше, ніж

так звану Хартію регіональних мов і мов національних меншин (1992 рік), і, отже, ці рекомендації мають переважальну, роз'яснювальну юридичну силу. В них сказано: «Підходи типу «занурення», згідно з якими викладання ведеться виключно державною мовою, за якого діти з національних меншин повністю інтегровані у класи з дітьми більшості населення, не відповідають міжнародним нормам. Це такою самою мірою стосується й сегрегованих шкіл, в яких уся навчальна програма викладається виключно із застосуванням рідної мови національної меншини протягом усього навчального процесу». Навчання в таких школах має бути двомовне — так вимагає Рамкова конвенція про захист національних меншин від 1995 року.

«Усе то так, а з хати як?» — сказав один чоловік, коли сплів ясла, а вони у двері не пролазили. Тоді розвалив стіну в хаті. Є тлумачення статті 10 Конституції (Основного Закону) України, дане в рішенні Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року, яке «є обов'язковим до виконання на всій території України, остаточним і не може бути оскарженим». А в ньому сказано: «Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового спілкування у публічних сферах суспільного життя». Там так і написано: обов'язкового. То як бути з цим висновком Конституційного Суду України? Потоптатися по ньому?

А щодо української мови, якої, як впливає з проекту «Закону про мови в Україні», його розробники терпіти не можуть, то хай буде відомо таке. По-перше, вона лексично багатша від російської і логічніше побудована. По-друге, хто знає українську мову, той легко розуміє не лише російську, а й польську, сербську, хорватську, словацьку, трохи важче — болгарську, македонську, чеську, словенську. А хто знає тільки російську, той навіть української не годен втямити.

«Слово Просвіти». — 2010. — 23–29 вересня. — Ч. 38 (571). — С. 3.

ЗАКОНОДАВЧЕ ШАХРАЙСТВО

Іван ЮЩУК,
професор

Проект закону «Про мови в Україні», підготовлений О. Єфремовим, П. Симоненком та С. Гриневецьким, — класичний зразок законодавчого шахрайства. А мета його — доклати українську мову в Україні, чого не вдалося зробити ні Петру I, ні Катерині II, ні Сулову з компанією.

Уже в преамбулі натрапляємо на підгасовку фактів. Посилаючись на Міжнародний пакт Організації Об'єднаних Націй про громадянські і політичні права та Конвенцію Ради Європи про захист прав і основоположних свобод людини, автори проекту нав'язують читачеві думку, ніби «вільне використання мов у приватному і суспільному житті» без огляду на їхній статус у суспільстві — це вимога міжнародного законодавства.

Насправді ж, у цих документах зовсім не йдеться про застосування мов ні в приватному, ні в суспільному житті. Лише в першому з них у статті 27 висунуто цілком справедливу вимогу: «У тих країнах, де існують етнічні, релігійні та мовні меншини, особам, які належать до таких меншин, не може бути відмовлено в праві разом з іншими членами цієї ж групи користуватися своєю культурою, сповідувати свою релігію, виконувати її обряди, а також користуватися рідною мовою». Отже, тут зовсім не йдеться про нав'язування мови якоїсь національної меншини всьому суспільству (як це роблять автори проекту стосовно російської), а лише про право осіб, які належать до певної національної меншини, користуватися рідною мовою разом з іншими членами цієї меншини. І тільки.

У Законі «Про мови в Українській РСР», прийнятому 1989 року, йдеться про «інші національні мови», в Конституції України — про «російську, інші мови національних меншин», у міжнародних документах, що стосуються мовного питання, — про «мову осіб, які належать до національ-

них меншин». Тобто в цих правових документах визнається право націй і національних меншин на рідну мову, на користування нею, її захист і розвиток. Тим часом у названому проекті закону «Про мови в Україні» це право, захищене міжнародним і дотеперішнім українським законодавством, повністю проігнороване. Суб'єктом права тут виступають аморфні «мовні групи», «мовні меншини», «регіональні мовні групи»; конституційне словосполучення «російської, інших мов національних меншин» (стаття 10 Конституції України) підмінено словосполученням «російської мови, інших регіональних мов або мов меншин». Означення «національний» стосовно національних меншин та їхніх мов вилучено. Але тепер, виявляється, враховуватимуть «стан кожної мови». (пункти 3 і 5 статті 5; пункт 6 статті 12 тощо). Хто це буде робити і як — невідомо.

Що ж означають оті «мовні групи», «мовні меншини», «регіональні мовні групи», також не зовсім зрозуміло. Чи тут маються на увазі також арго, сленги, суржик, діалекти? Бо користувачі цими різновидами мови — це теж «мовні групи», «мовні меншини», «регіональні мовні групи». А все це хитро задумано для того, щоб російську мову не зарахувати часом до мов національних меншин, а надати їй прав якоїсь наднаціональної мови. Тим часом російська мова в Україні — це мова таки національної меншини. У статті 3 Закону «Про національні меншини в Україні», прийнятого 25 червня 1992 року Верховною Радою України, недвозначно сказано: «До національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю». Цього Закону ніхто поки що не скасовував. Російська мова — це мова російського народу, а не українського. Український народ її не творив. А якщо підійти до цього історично, то російська мова в Україні — це окупаційна мова, колонізаторська, як колись була польська, румунська, як в Алжирі була французька, в Індонезії голландська, в Індії англійська, в Корей японська, у Чехії німецька.

Автори проекту заявляють про «рівноправність усіх національних мов». Де? У яких життєвих сферах? Ніби не-

має міжнародних мов, ніби не потрібні державні мови? Справді, усі мови однаково цінні, немає кращих і гірших мов, але для злагодженого функціонування тієї чи іншої спільноти потрібно якійсь мові в чомусь надати пріоритет, щоб не створювати вавилонської вежі. У державі такою мовою є державна, і її державних функцій ніхто не має права ігнорувати чи підмінювати її мовою національної меншини — про це йдеться в таких міжнародних документах, як Європейська хартія регіональних мов і мов національних меншин (1992 рік), Рамкова конвенція про захист національних меншин (1995 рік) та Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту (1996 рік).

У преамбулі Європейської хартії регіональних мов і мов національних меншин застерігається: «Охорона і розвиток регіональних мов або мов меншин не повинні зашкоджувати офіційним мовам і необхідності вивчати їх». У статті 14 Рамкової конвенції про захист національних меншин, де йдеться про право осіб, які належать до національної меншини, вивчати рідну мову, підкреслюється, що це має робитися «без шкоди для вивчення офіційної мови або викладання цією мовою», оскільки, уточнюється в коментарі до цієї статті, «знання офіційної мови є одним із чинників соціальної злагоди та єдності». У першому пункті Гаазьких рекомендацій щодо прав національних меншин на освіту зазначається, що «особи, які належать до національних меншин, зобов'язані інтегруватися в більш широке суспільство держави через належне володіння державною мовою». Жоден правовий документ не зобов'язує все суспільство вивчати й знати мову якоїсь національної меншини.

У статті 1 автори проекту дають визначення псевдо-термінів «мовна група» і подібних, але хитро «забули» дати визначення, що таке державна мова, хоч це є одним з основних понять такого закону. Бо це їм не вигідно. Тим часом у рішенні Конституційного Суду України від 14 грудня 1999 року дається недвозначне його тлумачення, сперте на між-

народний досвід: «Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового спілкування у публічних сферах суспільного життя». Звернімо увагу на означення «обов'язкового», бо у формулюванні положень закону автори проекту цю вимогу просто ігнорують.

Звичайно, автори проекту не заперечують державного статусу української мови, але... У статті 6, сказавши в пункті 2, що «українська мова як державна мова обов'язково застосовується на всій території України при здійсненні повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади...», у пункті 3 цієї ж статті заперечують щойно визначену обов'язковість вживання державної мови, дозволяючи «у тій чи іншій сфері суспільного життя» користуватися також «російською мовою та іншими регіональними мовами або мовами меншин». Виходить, що державну українську може запросто замінювати й російська, бо ж яка іще «регіональна» мова придатна для цього?

Автори проекту скрізь ставлять поруч державну й російську мови як суспільно рівноправні («нарівні з державною мовою»), ніби російська теж уже державна (пункт 1 статті 7, пункт 1 статті 11, пункт 5 статті 12, пункт 1 статті 14, пункт 2 статті 21, пункт 2 статті 26 тощо). В Україні є одна державна мова — українська, як у Франції — французька, у Польщі — польська, в Російській Федерації — російська. І ніхто не має права ігнорувати цього чи підмінювати її якоюсь іншою мовою, як і підмінювати державний герб, чи прапор, чи гімн. «Конституцією України статус державної мови надано українській мові (частина перша статті 10). Це повністю відповідає державотворчій ролі української нації, що зазначено в Преамбулі Конституції України, нації, яка історично проживає на території України, становить абсолютну більшість її населення і дала офіційну назву державі», — робить законний висновок Конституційний Суд України в 1999 році, коли він був ще досить незалежний і об'єктивний і не виконував замовлень однієї партії.

Автори проекту в статті 8 посилаються на так звану Європейську хартію регіональних мов або мов меншин, звідси вони запозичили й словосполучення «регіональні мови або мови меншин», яке й повторюють раз за разом. Тим часом українські знавці іноземних мов уже давно показали, що переклад назви цього документа сфальшований. У мовознавстві такого терміна і навіть такого поняття, як «регіональна мова», не існує. Немає мов регіонів, є національні мови, мови національних меншин, мови державні і недержавні тощо. Словосполучення ж «регіональні мови» живцем, без перекладу взято з французької мови «*langues regionales*», де воно означає «місцеві мови, мови етнічних меншин у Франції». Отже, й саму назву відомої хартії слід було б правильно перекласти, як «Європейська хартія місцевих малопоширених (міноритарних) мов». Але тоді в ній не буде місця для російської мови. То чого вартий закон, побудований на фальшивці?

І в тій же статті 8 є одна малопомітна, здавалося б, дрібничка, яка яскраво свідчить про розуміння авторами проекту задекларованого ними в преамбулі поняття «рівноправність усіх національних мов» (до речі, оце, мабуть, уперше й востаннє в проекті вжито означення «національний» стосовно мови): у списку мов, які, мовляв, захищає Європейська хартія, на перше місце поставлено російську, а далі строго за алфавітом названо білоруську, болгарську, вірменську і т.д. Російська мова, бачите, рівноправніша за всі інші.

Оту «найрівноправнішу» мову мають на увазі автори проекту й тоді, коли проголошують: «У державних і комунальних загальноосвітніх навчальних закладах з навчанням регіональними мовами вивчення предметів ведеться регіональними мовами (за винятком української мови та літератури, вивчення яких ведеться українською мовою)» (пункт 8 статті 21). Бо хто ж повірить, що це буде стосуватися, скажімо, таких «регіональних» мов, як білоруська, гагаузька, ідиш, новогрецька, ромська чи інша національна мова в Україні.

Якби й справді таке було, то куди після такої школи подається вчитися дитина? Адже державною мовою за якісь чотири українськомовні години на тиждень навряд чи вона оволодіє. І ніхто не буде створювати в усіх вищих навчальних закладах України груп з викладанням усіх предметів мовою національної меншини. А потім: кому буде потрібен фахівець, який не володіє загальнозрозумілою в країні мовою? Треба буде наймати репетиторів з української мови, що й зараз нерідко роблять батьки. Інша річ викладання російською — тут ще з часів російсько-радянської окупації залишилися певні кадри. Але вже багато молодих викладачів, мабуть, краще орієнтуються в англійських наукових термінах, ніж у російських.

Тим часом, коли йдеться про мову навчання, то є міжнародний документ — Гаазькі рекомендації щодо прав національних меншин на освіту. У ньому чітко сказано: «Підходи типу «занурення», згідно з якими викладання ведеться виключно державною мовою, за якого діти з національних меншин повністю інтегровані у класи з дітьми більшості населення, не відповідають міжнародним нормам. Це такою самою мірою стосується й сегрегованих шкіл, в яких уся навчальна програма викладається виключно із застосуванням рідної мови національної меншини протягом усього навчального процесу». Навчання в таких школах має бути двомовне — так вимагає і Рамкова конвенція про захист національних меншин. Половина навчальних предметів має викладатися мовою національної меншини, і не менше половини — державною.

Чомусь в усіх загальних середніх навчальних закладах має бути обов'язковим вивчення не тільки державної, що само собою зрозуміло, а й російської мови (пункт 7 статті 21). Це виходить щось на зразок того, що було записано (і ретельно втілювалося) в постанові ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 10 червня 1983 року: «Збільшити час на вивчення російської мови в загальноосвітніх та інших середніх навчальних закладах з неросійською мовою навчання, пере-

дати на ці цілі частково або повністю години, що призначені для вивчення іноземної мови». А тепер, мабуть, доведеться забирати в українців години, призначені для вивчення рідної мови. А може, й математики? А чи це потрібно? Хто знає українську, той добре розуміє й російську без того, щоб зазубрювати, яка різниця між «причастием» і «деепричастием». Та й на якій підставі обов'язковою має бути (крім рідної) ще й російська, а не польська, угорська, румунська чи англійська? Англійська, яка тепер поширена всюди у світі й якою з'являється основний масив науково-технічної інформації.

Чи візьмемо те, що держава має гарантувати і сприяти прямому прийому й ретрансляції радіо- і телепередач із сусідніх країн, «які транслуються такими самими або схожими до державної мови або до регіональних мов України мовами» (пункт 5 статті 25), чи те, що мову засобів масової інформації обирають їхні власники, тобто російськомовні олігархи-неукраїнці (пункти 3 і 6 статті 25), чи те, що тільки через російську мову невігласи українці можуть прилучитися до світової науки й культури, — усе підпорядковане одній меті: відсунути державну українську на задвірки, бо панувати в Україні має російська мова.

Проект закону закріплює відступництво, манкуртство. У цьому плані особливо підступна стаття 3, яка зовні ніби спрямована на захист прав людини, а по суті узаконює її деградацію: «Кожен має право вільно визначати мову, яку вважає рідною..., а також вважати себе двомовним чи багатомовним і змінювати свої мовні уподобання». Мова — це не набір якихось брязкалець: подобаються або не подобаються. Мова — це бачення світу, це спосіб мислення. А рідна мова — це мова предків і рідної землі. Відречення від рідної мови — це відречення від свого національного коріння, від національного досвіду. Якщо народ втрачає рідну мову, він перестає бути народом. Ось чого, маскуючись демократичними фразами, прагнуть досягти автори проекту закону, про який тут ідеться.

Щодо двомовності, яку автори проекту нав'язують нам, українцям (стаття 7), то про це вичерпно сказав ще О. Потебня: «Так з дітей, які мають непогані здібності, роблять напівдіотів, живі пам'ятки безглуздя й душевного холопства батьків», бо «різні мови в однієї людини пов'язані з різними галузями й прийомами думки». Двомовність виробляє в людей безхребетну догідливість: чево-с ізволіте?

Хоч би скільки мов знала людина, все одно навколишній світ сприймає вона й оцінює крізь призму однієї, рідної мови і думає нею теж. Відомий філософ Вольтер колись казав, що основні європейські мови можна вивчити за шість років, а свою треба вчити все життя. Тарас Шевченко з п'ятнадцяти років опинився в російськомовному середовищі: пан Енгельгардт, Петербург, солдатчина, знову Петербург («в неволі виріс між чужими»), навіть писати починав російською мовою. Але геніальним став саме тому, що творив мовою свого народу й своєї землі. І своєю творчістю він збагатив не тільки українську, а й світову культуру. Борис Грінченко виховувався в сім'ї, де розмовляли тільки російською (мати — росіянка, батько — російський офіцер), але зміг розкрити своє обдарування й зробити неоціненний внесок у розвиток української культури саме тому, що повернувся до рідної мови свого народу. Це саме можна сказати й про Панаса Мирного, Олександра Олеся, Миколу Зерова, Володимира Сосюру, Бориса Антоненка-Давидовича, про математиків Михайла Остроградського, Михайла Кравчука і багатьох інших українців, які, переборовши чужу московщину, стали видатними діячами культури свого народу. Рідна мова підсилює інтелект людини. Бо мова не тільки засіб спілкування, а й інструмент мислення.

А того, що «українсько-російська двомовність склалася історично», я не заперечую. Ось лише одне авторитетне свідчення доктора наук В. Лизанчука: «Підраховано, що за майже 350 років панування Московії над Україною було видано 479 циркулярів, указів, розпоряджень, спрямованих проти української мови, на її знищення». А проект закону,

про який тут ідеться, буде в цьому ряду 480-м. Або ще одне, з постанови ЦК КПУ і Ради Міністрів УРСР від 10 червня 1983 року: «Добиватися, щоб вільне володіння російською мовою стало нормою для молоді, яка закінчує середні навчальні заклади, громадським обов'язком кожної молодої людини». Зверніть увагу: домагатися не просто знання російської мови, а вільного володіння, щоб нею замінити свою рідну.

Автори проекту закону про мови вдають, нібито вони тим, що російською мовою підмінюють державну, обстоюють «право мовного самовизначення і мовних уподобань кожної людини» (пункт 1 статті 5), захищають права російськомовних українців (топчучись по правах нації). Проте історичні приклади свідчать про інше. Коли Італія 1861 року здобула незалежність, 97,6 % населення розмовляло французьким, німецьким суржиками (наслідки панування спочатку Франції, а потім Австрії), але італійський уряд зробив усе, щоб відродити італійську мову. У Чехії в середині XIX століття майже повсюдно панувала німецька мова, тільки ще в селі сяк-так трималася чеська, але чеські будителі повернули її в суспільне життя. В Ізраїлі, коли він 1948 року став державою, тільки рабини знали іврит, тепер знають усі. Повернення цих та інших народів до рідної мови сприяло не тільки культурному, а й економічному піднесенню, утвердженню їх у світовому співтоваристві.

У Києві другої половини XIX століття тільки чотири родини спілкувалися українською мовою: Старицькі, Косачі, Лисенки, Антоновичі, і то зазнавали кепкувань, особливо їхні діти. А ось на другий день після проголошення незалежності 1991 року раптом більшість киян на вулиці, в транспорті заговорила українською і говорила б досі, бо знають кияни українську мову. Але знову маємо те, що маємо.

Проект закону «Про мови в Україні», створений О. Єфремовим, П. Симоненком та С. Гринецьким, з правового погляду явно сфальшований, а з політичного — антиукра-

їнський. Невже й Верховна Рада України — настільки юридично нетямуща і політично антиукраїнська, що проголосує за цей антидержавний закон?

Якщо ж таке, не дай Боже, станеться, то в такому разі нам, українцям, рятуючи нашу державу, залишається тільки згадати конституційне положення, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ». Нас більшість. На нашому боці й міжнародне законодавство. У статті 5 Декларації про право на розвиток, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 4 грудня 1986 року, сказано: «Держави повинні вживати рішучих заходів, спрямованих на ліквідацію масових і грубих порушень прав людини, народів і осіб, спричинених такими ситуаціями, які є наслідком апартеїду, усіх форм расизму і расової дискримінації, колоніалізму, іноземного панування й окупації, іноземного втручання і загрози національному суверенітету, національній єдності і територіальній цілісності, загрози війни і відмови визнати основоположне право народів на самовизначення». Держава цього не робить, то маємо зробити ми, український народ, як це було під час такої немілої для теперішніх можновладців помаранчевої революції.

Усі лиха — і національну дискримінацію, і підлив національної єдності, і окупацію, й іноземне панування, і колоніальний грабунок, і розстріли, і голодомор-геноцид — український народ пережив сповна. І дозволити, щоб далі хтось збільшував наші кривди, нищив українську націю, ми не маємо права.

«Слово Просвіти». — 2010. — 21–27 жовтня. — Ч. 42 (575). — С. 4–5.

ЗАРАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ДЕРЖАВИ І ДЕРЖАВНОСТІ

Анатолій ЗАГНІТКО,

професор Донецького
національного університету

Ірина КУДРЕЙКО,

аспірант, м. Донецьк

У сучасній Україні з'явилася тенденція переосмислювати багато усталених речей, надавати їм іншого виміру. До таких належить і прагнення багатьох переглянути засадничо-правничі принципи мовного будівництва, статусу української мови та ін. Підтвердженням цього може бути проект закону України «Про мови в Україні», який підготували народні депутати Олександр Єфремов, Петро Симоненко і Сергій Гриневецький і зареєстрували у Верховній Раді України 7 вересня 2010 року. Він стосується багатьох сфер життя українського суспільства, своїми засадничими принципами втручається у сферу державної політики і тим самим посягає на основи конституційного ладу держави. Законопроект не пройшов повз увагу громадськості й науковців. Найґрунтовнішу експертизу зробили професор, доктор філологічних наук Володимир Панченко та професор, доктор юридичних наук, один із авторів Декларації про державний суверенітет Володимир Василенко; вона становить основу ухвали Вченої ради Національного університету «Києво-Могилянська академія» щодо законопроекту «Про мови в Україні» (див.: «Український тиждень». — № 40. — 2010 р., «Слово Просвіти», ч. 16, 2011 р.).

Свого часу Мартін Ґайдеггер сформулював сакраментальну тезу про мову як оселю духу. Мова — найсуттєвіша і визначальна частина особистості, нації, народу. Вона постає вирішальним та основним чинником ідентифікації особис-

тості. Українська мова — це дух народу, його совість, чинник його поступу. Між мовою і суспільством існує взаємозв'язок: не лише загибель суспільства призводить до загибелі мови, а й загибель мови призводить до зникнення суспільства, яке не вберегло свою мову. Перестаючи бути засобом спілкування, мислення, мова гине. Утвердження державного статусу української мови в усіх сферах життя України, розширення її функціонального навантаження в різних виявах громадянського суспільства — одне з основних завдань сьогодні. Поступово воно почало набувати чітких меж і виявів, попри гальмування цього процесу певними силами.

На сучасному етапі розвитку незалежної України державною, згідно зі ст. 10 Конституції України, є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя; сприяє розвитку української нації, її традицій і культури. Ця мова є складником конституційного ладу України, словом — її державність гарантує цілісність Української держави, нейтралізацію відцентрових тенденцій. Відповідно до розділу XIII Основного Закону, зміни статусу державної мови чи надання іншим мовам статусу, вищого за той, який їм наданий розділом I Конституції, передбачають, своєю чергою, внесення змін до Конституції України. Розділ I належить до тих розділів Конституції, внесення змін до яких має розглядатися на всеукраїнському референдумі після проходження відповідної процедури у Верховній Раді. Рішення Конституційного Суду від 14 грудня 1999 року №10-рп/99 містить положення, відповідно до якого дається визначення державної мови. Вона ототожнюється з офіційною мовою, і на цьому зроблено особливий акцент.

У розділі II законопроекту «Про мови в Україні», внесеного 7 вересня 2010 року на розгляд Верховної Ради, російській мові надається статус офіційної. Відповідно до згаданого рішення Конституційного Суду, це означає, що їй надається статус державної. Вирішальною в цьому пи-

танні є частина 3 ст. 8 законопроекту, у якій зазначається, що «заходи, спрямовані на використання регіональних мов, або мов меншин», можуть застосовуватися за умови, якщо кількість носіїв регіональної мови, що проживають на території її поширення, становить 10 % і більше чисельності її населення». Визначена кількість носіїв регіональної мови — 10 % і більше — є довільною (такого критерію немає в міжнародних правових актах) і покликана забезпечити статус, рівнозначний статусу державної мови, лише для російської, оскільки «носіями регіональної мови», згідно з частиною 5 ст. 8, слід вважати не тих, для кого вона є рідною, а тих, хто її «переважно вживає». Щоправда, останнє досить важко встановити, бо в жодному з переписів населення цього питання не було, а здійснення опитування в сучасних умовах не передбачено, та й таке опитування не завжди зорієнтоване на поліпшення мовної ситуації. Не думаю, що в розбудові будь-якої з національних мов (іспанської, французької та ін., не кажучи про іврит у сучасному Ізраїлі) керувалися принципом опитування — визначальним поставало створення власної держави, в основі якої — мова, її дух, її носії.

З огляду на цілу низку причин в Україні сформувався прошарок людей українського походження, які не тільки послуговуються російською мовою в усіх сферах суспільного життя, а й вважають російську мову рідною. Цьому сприяв колишній дозвіл не вивчати в школі українську мову, домінування в низці регіонів російськомовного викладання у вищій школі, використання російської мови в структурі комуністично-партійного й адміністративно-господарського, управлінського апарату, що успадковано було й в Українській державі. Не можна сказати, що усі ці керівники різних рівнів збайдужіли до свого рідного, національного, але традиція суттєво формувала їхні стереотипи — не поставати іншим із-поміж своїх. На сьогодні ці російськомовні українці становлять неоднорідну масу. Одні з них прихильно

ставляться до української мови і готові повернутися в її лоно, хоча й відчують дискомфорт, бо не володіють вільно українською мовою. Інші збайдужіли до мовних проблем під тиском соціально-дискомфортних обставин і не задумуються над цим питанням. Ще інші сприймають усе українське агресивно й мотивують це тим, що самі перебувають в іншому мовному полі, не відчуючи ніяких потреб повертатися в українське. Ця група постає найактивнішою у пропаганді власних ідей і вимірів мовного співжиття, проповідуючи тезу двомовності і в окремих регіонах, і в усій Україні загалом. Сповідування ними тези двомовності передбачає збереження нинішнього статусу активного функціонування російської мови й пасивно локальний вжиток української як вияв етнографізму чи данини культурі української нації. Двомовність, яку так підтримують деякі мешканці України, не сприяє розвитку української мови як мови повного територіального поширення. Більше того, будь-яке розширення українського інколи трактується як зазіхання на те, що «історично склалося». Це в сусідній Росії і президент, і прем'єр-міністр не соромляться на повний голос заявляти, що вони російські націоналісти, а в Україні — борони, Боже! Тим часом держава неможлива без патріотизму, без усвідомлення мовно-територіальної цілісності, яку забезпечить саме українська мова.

У ст. 7 законопроекту «Російська мова в Україні. Українсько-російська двомовність» про українсько-російську двомовність сказано як про «важливе надбання Українського народу». Водночас не завважено драматичних обставин XVII—XX ст., коли носії української мови зазнавали жорстоких репресій і за царату, і за радянської імперії, які, власне, і зумовили такий розвій двомовності. Не питаючи народу, його робили двомовним, бо іншого способу отримання освіти, кар'єрного зростання просто не було. У цій статті також наголошується: «Російська мова є рідною або такою, якою повсякденно користується більшість громадян

України». Так, справді, в Україні є відсоток мовців, які вважають рідною російську мову, але він становить 29,6 % всього населення України. За даними Всеукраїнського перепису 2001 року, це аж ніяк не більшість громадян України. Щодо кількості тих, хто «повсякденно користується» російською, то перепис не зафіксував таких даних, оскільки питання про мову, яку громадянин «переважно вживає», не ставилося.

Ст. 21 законопроекту «Мовна освіта» цілковито руйнує освітню практику, що усталилася в Україні після прийняття 1989 року «Закону про мови в Українській РСР». Запровадження принципу вільного вибору мови навчання провокує конфліктність на мовній основі, серйозно ускладнює організацію навчального процесу, потребує бюджетних коштів для збільшення числа педагогічних кадрів і матеріальної бази і, що найгірше, надає українській мові статусу вторинної. Більше того, не окресленою постає теза про достатню кількість студентів для навчання цією мовою. Очевидно, йдеться про навчання російською мовою, а не мовами національних меншин, на захист мов яких і спрямована Європейська Хартія.

1. Ст. 21 сучасного законопроекту «Мовна освіта» повертає нас у недалеке минуле: 1958 рік, коли було видано «Закон про укріплення зв'язку школи з життям», що надав батькам право обирати мову навчання для своїх дітей. Цей закон набув гіпертрофованого вияву саме в Україні, де було запропоновано добровільне вивчення або невивчення рідної мови. Хоча інші предмети були обов'язковими. Так і школи переводилися в статус російськомовних — для цього необхідно було кілька заяв батьків. Порівняймо, якщо в 1960—1961 навчальному році на території Донецької області функціонувало 877 шкіл з українською мовою навчання з кількістю учнів — 124,5 тис., що дорівнювало 20,4 % загальної кількості учнів, то в 1978—1979 навчальному році функціонувало лише 204 школи, у яких кількість учнів стано-

вила 34,6 тис., а це 5,7 % загальної кількості учнів. Наприкінці 1980-х років школи з українською мовою навчання були тільки в сільській місцевості.

Робота, проведена з розширення сфер застосування української мови як державної в багатонаціональному регіоні після прийняття 1989 року «Закону про мови УРСР» дає змогу простежити досягнення позитивних результатів, зокрема в освітній системі. Наведемо останні результати: за даними управління освіти Донецької області, в 2008—2009 навчальному році на території області працювало 1106 навчальних закладів середньої освіти із загальною кількістю учнів 344191. З українською мовою навчання — 741 навчальний заклад (67 %), де навчалось 138 802 учні (40,3 % загальної кількості учнів Донецької області). У 2009—2010 навчальному році на території області працюють 1099 навчальних закладів середньої освіти із загальною кількістю учнів — 340 667 осіб. З українською мовою навчання — 750 навчальних закладів (68,2 %), у яких навчається 147 570 осіб (43,3 % загальної кількості дітей шкільного віку, що на 3 відсоткові пункти більше, ніж у 2008—2009 навчальних роках). Використання мов в освіті — це надійний показник реального суспільного статусу мов та їхніх перспектив у майбутньому.

Варто наголосити, що українська мова серед українськомовного і російськомовного населення з часом стає престижнішою. У суспільній свідомості поступово підвищується показник її комунікативних якостей і естетичної цінності, спинився процес зниження «лояльності» щодо української мови — посилюється мовно-національна свідомість українців, а також представників інших етносів.

Цікаво, наскільки зміняться позиції української мови, якщо, згідно із законопроектом, «в усіх загальних середніх навчальних закладах забезпечуватиметься вивчення державної і російської мов». Чи обсяг вивчення російської мови визначатиметься місцевими радами, відповідно до законо-

давства про освіту і з урахуванням поширеності цієї мови «на відповідній території», тим більше, що «володіння російською мовою забезпечує громадянам України широкий доступ до здобутків світової науки і культури» (ст. 7 законопроекту)? Тут варто було б авторам законопроекту, хоча б побіжно, подивитися на загальнослов'янську карту і звернути увагу на питання — як позначився перехід на рідну мову в інформаційно-силовому вимірі словенців (словенська мова — Республіка Словенія), словаків (словацька мова — Республіка Словаччина) та ін. Адже сучасний світ, освоєння його просторів неможливе без знання інших мов. Тому говорити про те, що українська мова не може повноцінно забезпечити інформаційно-наукові потреби, зовсім некоректно. Не коректно також поділяти українців за якимисьь ознаками і говорити про «чистих українців», «напівукраїнців» чи «недоукраїнців». Українець той, хто любить свою Вітчизну. І є державна мова для повнокровного життя, а отже, треба знати її.

Надання російській мові в Україні статусу офіційної на практиці означатиме запровадження ще однієї державної мови. А це зумовить значне звуження сфер функціонування української мови, заміну її в багатьох сферах комунікації російською. Це означатиме узаконення на державному рівні тотальної русифікації. Усе це не відповідає ідеям становлення й розвитку Української держави. Саме тому не можна приймати державні документи, які зруйнують те позитивне, що закладене у Законі про мови.

Громадськість України обстоює права української мови і право народу на власний статус у вимірі світової цивілізації.

«Слово Просвіти». — 2011. — 28 квітня — 4 травня. — Ч. 17 (602). — С. 5.

НЕ МОЖУ МОВЧАТИ, КОЛИ...

На сайті Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України представлено для громадського обговорення проект Концепції мовної освіти. Закликаємо просвітян і освітян, усіх небайдужих ознайомитися з проектом і взяти участь в обговоренні, бо безіменні автори «Концепції...» стверджуючи, що «Концепція мовної освіти в Україні визначає мету і завдання, принципи вивчення мов, структуру і зміст навчання, умови реалізації. Вона ґрунтується на основних положеннях Конституції України, Законів України «Про освіту», про мови, Державної національної програми «Освіта» (Україна XXI століття), Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, Національної доктрини розвитку освіти України у XXI столітті, Загальноєвропейських Рекомендацій з мовної освіти» не пропонують прийнятної стратегії утвердження і плекання державної української мови, а в чомусь і повторюють горезвісний законопроект регіоналів, литвинівців і комуністів.

Таїса БУРЛАКА,

викладач Київського
університету імені Бориса
Грінченка

...Коли на українському освітянському олімпі ігнорують національну ідею, серцевиною і генератором якої є мова титульної української нації.

...Коли для її (ідеї) втілення в життя активно не боються у своєму домі за своє найдорожче багатство — рідну українську мову.

...Коли в пропонуваній Міністерством освіти й науки, молоді та спорту України проект Концепції мовної освіти в Україні накидано «всякого жита по лопаті», що свідчить:

— про незнання авторами своєї та світової практики у вивченні мов;

— про дрімуче невігластво в галузі лінгвістики як дуже складної і багатовимірної знакової системи, якою досконало оволодіти здатна далеко не кожна людина;

— про жонгливання набором таких великих понять, як «рідна мова», «державна мова», «глобалізаційні тенденції», «стратегічна мета сучасної освіти», «актуальність нової Концепції мовної освіти», «гармонізація потреб суспільства», «мовна толерантність» і т.д., і т.п., які є порожніми для українських реалій, але в них (у слова!) довірливих українців можна ув'язнити, щоб досягти справжньої мети в дебілізації молодого покоління через накидання йому полімовності, нібито спрямованої (цитую):

— «на досконале володіння рідною мовою кожним її носієм». (Запитання. Як, приміром, греки чи поляки, чи євреї і т. д. знатимуть досконало власну мову, живучи за межами своїх батьківщин?);

— на «вільний вибір мови навчання». (Запитання. Невже забуто, що цю практику ми вже проходили в радянській імперії, щоби «в неволю ущербитись»?!)

...Коли проект Концепції є маніфестом всеохопного й остаточного зросійщення України, що помітно хоч би й у таких фразах:

Зі «Вступу» (цитую): «Для значної кількості громадян України рідною є російська мова, якою вільно володіє більшість мешканців нашої країни. Це мова міжнаціонального спілкування, одна з поширених міжнародних мов, близькоспоріднена з українською».

Дивіться-но, як лише в два короткі речення вкладено маніпулятивно місткі й напосідливо ультимативні постулати! А що ж у них є правдою, а що лежею?

Так, це правда, що українська й російська мови близькоспоріднені. Такими ж є, скажімо, мови іспанська та португальська, але жодна з них не претендувала на свою

месіанську роль — бути мовою міжнаціонального спілкування.

Так, це правда, що колоніальні народи колишньої нашої імперії змушені були володіти мовою метрополії, але тільки мізерна кількість васалів могла (і може) вільно спілкуватися мовою загарбника, навіть і мовно близькоспорідненого.

Так, це правда, що три імперії (Російська дореволюційна, радянська і нинішня) батоном і пряником нав'язували (і досі нав'язують) різним народам єдину російську мову як засіб міжнаціонального спілкування.

Але теза про те, що російська мова «одна із найпоширених міжнародних мов», є цілком фальшивою, бо, за офіційною статистикою, 98 % літератури у світі виходить англійською, а 2 % припадає на інші міжнародні мови (іспанську, німецьку, китайську тощо), серед яких нуль цілих і кілька десятих відсотка належить російській мові. То де ж вона поширена?!

ІІ. Зі «Структури мовної освіти» (цитую): «На дошкільному етапі навчання мови характеризується органічним поєднанням мовної й мовленнєвої на основі ігрової діяльності. Особлива увага приділяється загальному розвитку, формуванню понятійного і лексичного мінімуму, що охоплює основні сфери життєдіяльності дітей дошкільного віку. Велике значення надається розвитку вмінь розуміти чуже мовлення, правильно вимовляти звуки, будувати та інтонувати речення, зачувати напам'ять вірші, спілкуватися, дотримуватися мовленнєвого етикету», що викликає змішані почуття здивування та обурення, а також низку запитань до авторів:

— Що ви вкладаєте в поняття «чуже мовлення» — це мовлення китайське, корейське, англійське і т. д. чи тільки російське?

— Які ж методи і прийоми можуть бути придатними, щоб навчити дитя ніжного віку і розуміти чуже мовлення,

і правильно вимовляти звуки, і будувати та інтонувати речення, і навіть спілкуватися чужою мовою, якщо це малюнок недостатньо володіє елементарними нормами української літературної мови і мовленнєвої практики?

— Чи знайомі вам дослідження і рекомендації видатних науковців про можливості дитячого організму при вивченні не тільки рідної, а й чужої мови?

— Як ви спростуєте таке, наприклад, твердження видатного українського вченого світового рівня Олександра Потебні: «Знання двох мов у дуже ранньому віці не є володінням двома системами зображення і повідомлення одного й того ж кола думок, але роздвоює це коло і наперед утруднює досягнення цілісності світоспоглядання, заважає науковій абстракції»?

— А як почуватимуться батьки, вихователі та їхні діти, яким (не дай, Боже!) доведеться долати поставлені вами непоборні труднощі?

А тому як український філолог-практик із 50-річним стажем роботи на всіх освітянських ділянках (дошкільна, шкільна, вишівська) вважаю, що нинішня мовна ситуація в нашій державі вимагає:

— по-перше, відкласти у довгу шухляду пропонований проект Концепції мовної освіти в Україні як нереальний і шкідливий;

— по-друге, створити стратегію утвердження і плекання державної української мови як консолідуючої сили в розвитку України і в піднесенні її іміджу у світі.

*«Слово Просвіти». — 2011. — 13-19 січня.
— Ч. 2 (587). — С. 2.*

ПРО КОНЦЕПЦІЮ МОВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Іван Ющук,

професор, заслужений діяч
науки і техніки України,
відмінник освіти України

Міністерство освіти, науки, молоді та спорту України запропонувало для загального обговорення проект Концепції мовної освіти. Відразу потрібно сказати, що поява такого державного документа заслуговує всілякого схвалення. Адже мова, як справедливо зазначено в проекті, «є не лише об'єктом вивчення і пізнання, а й основним засобом, знаряддям навчання, виховання і розвитку». Через мову формується людина і зміцнюється держава. Проте сам зміст документа, попри всі його позитивні сторони, викликає певні зауваження й застереження.

Насамперед впадає у вічі те, що тут ідеться про мову взагалі, поза часом і простором, а не про її конкретні суспільно-функціональні іпостасі. За стосунком до особистості і за суспільним статусом мова буває рідна і чужа, державна і недержавна. Відповідно й підходи до вивчення тої чи іншої мови мають бути різні.

Рідною мовою дитина оволодіває стихійно, наслідуючи мовлення свого найближчого оточення. Хоч не завжди. Бо, як писав А. Погрібний, «рідна мова — то не так та мова, якою вам особисто з різних причин випало в житті спілкуватися, і навіть не завжди мова «мамина» (бо скільки ж тих мам відбилося від свого слова та і чад своїх скалічило!), а саме ваша родова мова, мова вашого роду». Рідна мова «як форма існування і вияву національної та особистісної самосвідомості» (цитую проект Концепції) — це мова рідного народу, а ніяка інша, бо мова чужого народу породжена й сформована людьми з іншою ментальністю, з іншою історією, з іншою культурою, з іншим баченням світу.

Якщо навіть змалку дитина виховувалася в нерідномовному середовищі, вона має в собі більше завдатків до рідної мови (мови рідного народу), ніж до накинutoї їй чужої. Борис Грінченко виріс у російськомовній сім'ї, те саме можна сказати й про Панаса Мирного, Володимира Сосюру, Бориса Антоненка-Давидовича і ще про багатьох діячів української культури, які, проте, виявили себе саме через українську мову, через мову свого народу, а не через мову, що її чули від народження.

Саме через рідну мову, тобто мову свого народу, дитина засвоює логіку, вчиться мислити, набуває навичок спостерігати, аналізувати явища, пізнає світ, прилучається до великого загалу — рідної нації. Рідна мова пронизує й впорядковує підсвідомість людини, можливо, навіть на генному рівні. Отже, рідну мову дитини треба лише шліфувати, удосконалювати, збагачувати, розкривати її закони й закономірності, її красу, показувати можливості її виражальних засобів.

Чужа мова сприймається на фоні рідної і в порівнянні з нею. Вона нерідко вступає в суперечність з усталеними уявленнями, сприйняттями, асоціаціями. Це можна наочно бачити в російській мові Миколи Гоголя, у якого за позірною російською оболонкою проступає український спосіб висловлювання. Рідної мови дитина вчиться, а чужу мусить вивчати: перше — це все одно, що йти відомою місцевістю, ходженими стежками; друге — це навпомацки пробиратися хащами з безліччю пасток. Відповідно повинні застосовуватися й різні методи при викладанні цих двох цілком різних, хоч і подібних дисциплін.

Різне призначення в суспільстві мають державна мова і мови національних меншин. Як справедливо підкреслено в проекті Концепції, «володіння державною мовою сприяє консолідації громадян у розбудові й зміцненні Української (як і будь-якої іншої. — І. Ю.) держави». Державна мова обслуговує все суспільство, створює всім громадянам країни однакові можливості для здобуття освіти в будь-якій її час-

тині і з будь-якої спеціальності, дає змогу обіймати будь-яку посаду в державі. Хто ігнорує державну мову, той позбавляє себе багатьох громадянських прав. Так ведеться в усіх цивілізованих державах: і в Росії, і в Сполучених Штатах, й у Франції — скрізь, куди не кинь. А мови національних меншин забезпечують культурні потреби лише окремих груп населення. І це мало би бути враховане в Концепції мовної освіти: держава повинна забезпечити всім своїм громадянам однакову можливість у повному обсязі оволодіти державною мовою. Цього вимагають і міжнародні правові документи. Зокрема, в статті 14 Рамкової конвенції про захист національних меншин, де йдеться про право осіб, які належать до національних меншин, на викладання їхньої мови або навчання нею, робиться застереження, що це повинно робитися «без шкоди для вивчення офіційної мови або викладання цієї мовою». Мовна ізоляція представників національних меншин від решти населення — це посягання на їхні громадянські права.

Із цього погляду абсурдно звучить задеклароване в Концепції положення про «вільний вибір мови навчання». З якою метою? Це може лише дезорієнтувати якусь частину населення, нібито знання рідної чи державної мови не дає людині ніяких переваг. Людина найчіткіше мислить і найповніше виявляє свої інтелектуальні здібності саме рідною мовою, тобто мовою свого народу. Знання державної мови робить її рівноправним членом усього суспільства.

Якщо в Україні державною мовою є українська мова, мова абсолютної більшості населення, то які є підстави для того, щоб російську мову оголошувати «мовою міжнаціонального спілкування», як це зроблено в проекті Концепції. Адже ні у Франції, ні в Німеччині, ні в Голландії нікому й у голову не спаде оголошувати англійську мову мовою міжнаціонального спілкування, хоч там нею вільно володіє чи не більшість мешканців.

У проєкті Концепції мовної освіти зовсім не враховано того, що українська мова століттями нищилася. Навіть Володимир Ульянов (Ленін), творець Радянської імперії, був змушений 1919 року визнати (можливо, з кон'юктурних міркувань), що «українська культура (мова, школа і т. д.) на протязі століть придушувалася російським царизмом і експлуаторськими класами». Не менш заповзятю вів наступ проти української мови й недавній тоталітарний режим. Як спадок із тих колоніальних часів маємо суржик (в інших постколоніальних країнах це креольські або гібридні мови), який спотворює, примітивізує міжлюдське спілкування, огрублює, паралізує мислення. Суржик — наче ракова хвороба суспільства. Як допомогти зросійщеним українцям повернути їхню рідну мову? І не тільки українцям, а й, мабуть, кримським татарам, грекам, іншим неросійським національним меншинам, зокрема через їхніх дітей. Адже в національній мові, як це справедливо зазначено в проєкті Концепції, «акумуляовано ментальність, знання і життєвий досвід предків, невичерпні скарби культури, народної думи і пісні, шляхетні, сповнені глибокої людяності правила співжиття, національні й загальнолюдські ідеали». Якщо народ втрачає мову, він гине як народ, а з ним і його неповторний життєвий досвід.

У проєкті Концепції неправомірно ставляться в одній площині поняття «мова» і «мовлення». Слово мова, кажучи мовознавчим терміном, є гіперонімом щодо слова мовлення, як, скажімо, слово дерево до слова сосна. В українській мові слово мова, на відміну від російського язык, означає водночас і «мовні засоби» (які ми тримаємо в пам'яті), і «мовлення» (акти спілкування).

Позбавлене конкретного значення словосполучення мовні меншини; воно, власне, позначає, крім іншого, також групи людей, які користуються діалектом, говіркою, сленгом, арго (бандитське, злодійське, картярське тощо), жаргоном. У міжнародному законодавстві такого поняття, як «мовні

меншини», немає, є лише термін «національні меншини». І йдеться тут про права лише національних меншин і аж ніяк не мовних. Річ у тому, що словосполучення мовні меншини в українську мову потрапило через хибний переклад назви міжнародного документа «Європейська хартія регіональних мов або мов меншин» (без означення, яких меншин). Насправді ж цей документ у точному перекладі називається Європейська хартія місцевих або малопоширених мов.

І навряд чи в державному документі доцільно категорично визначати методику викладання мови. Навіть у Загальноєвропейських рекомендаціях із мовної освіти нема категоричності: «Мета Рекомендацій — не давати розпоряджень і навіть не рекомендувати певний метод, а представити напрями, запрошуючи вас до роздумів над вашою поточною практикою, до прийняття відповідних рішень». У лінгводидактиці вже не раз той чи інший метод оголошували як «найдосконаліший», проте він був лише одним із можливих. Я, наприклад, маю всі підстави стверджувати, що останнім часом, коли було запроваджено так звану інноваційну методику вивчення рідної мови, грамотність абітурієнтів помітно впала, знизилася розуміння ними закономірностей певних мовних явищ.

Про мету вивчення мов у проєкті Концепції сказано досить повно, хоч і не конкретно, без врахування суспільного призначення тої чи іншої мови. Проте про мету прийняття нової концепції мовної освіти не мовлено нічого по сутнього, що було б пов'язане зі специфічними українськими реаліями. І тому ця Концепція навряд чи суттєво сприятиме «формуванню високоосвіченої, інтелігентної, самодостатньої творчої особистості з інноваційним типом мислення і діяльності, здатної гідно відповісти на виклики цивілізації» (цитата з проєкту Концепції).

*«Слово Просвіти». — 2011. —
20–26 січня. — Ч. 3 (588). — С. 7.*

ЩЕ РАЗ ПРО «МОВНУ ЄРЕСЬ» ТА ЄРЕТИКІВ, «МОЛОДЕ ВИНО» І «СТАРІ МІХИ»

Катерина МОТРИЧ

Говорено не раз, що Мова є доміантною величиною кожної людини. Людині важко уявити себе поза мовою, здатністю говорити. Німота — трагедія й упослідженість. А той, хто добровільно зрікся Богом дарованої мови, не сумнівається у своїй повноцінності, хоча це клонована людина із загубленою генетичною пам'яттю, понівеченими духом і душею. Її психіка розчавлена, її дух, душа ораблені, невідільні внутрішньо. І їй дозволено думати не про наповнення духу, а лиш про наповнення шлунка.

У православ'ї є таке поняття, як «мовна єресь». І багато «пастухів овець православних» (звідси — ПОП) перебувають у ній і досі, забуваючи, що вони покликані стояти на сторожі всіх скарбів духовних, захищати їх, оберігати, плекати, як скарб нетлінний, дарований Богом, як творчість і дар Святого Духа. А гріх проти Нього, сказано, найтяжчий, і він не прощається ні в земному житті, ні в духовному. Бо це гріх проти самого Життя. Тож не можуть душпастирі, сповідники «мовної єреси», не відати великих і значимих одкровень про значення рідної мови для кожного народу, бо в духовних джерелах про це сказано немало. Ще старозавітний пророк Неемія виховував своїх яничар у досить-таки недемократичний спосіб (йдеться про те, коли юдеї прийшли в Край Обіцяний, а там жили народи. І деякі юдеї переходили на їхню мову та їхні традиції). То він їх за це «і бив, і за волосся тягав, і проклинав». Святий апостол Павло в «Першому посланні до коринтян» наставляє проповідників: «Як говорить хто чужою мовою, той будує тільки самого себе, а хто пророкує, той Церкву будує. ...Так і ви, що дбаєте про духовні дари, —

Ще раз про «мовну єресь» та єретиків, «молоде вино» і «старі міхи»

дбайте, щоб збагачуватися через них на збудування Церкви». (13, 14).

Отож «ті, що дбаєте про духовні дари». Мова — як гармонійний міст між народом і землею — природою краю, національним характером, кліматом, географічним розташуванням народу. Якийсь градус ліворуч-праворуч, і вже інший народ, інша мова, інші традиції, інший плин життя. У цьому різнобарв'ї людства, різномов'ї народів, етносів — вавилонське повеління Творця.

Але повернемося до духовних джерел, які промовляють про мову, оскільки до нищення української мови причетна ще й досі та інституція, яка покликана її оберігати. Кому ж не відомі «Діяння Апостолів» — День святої П'ятдесятниці: «Усі вони сповнилися Духом Святим і почали говорити різними мовами, як їм Дух промовляти давав». «Перебували ж в Єрусалимі люди побожні від усякого народу... зібралися безліч народу та й дивувалися, бо кожен із них тут почув, що вони розмовляли їхньою власною мовою!.. кожен із нас чує свою власну мову, з якою ми народилися». (Дії святих Апостолів 1, 2). Творець наче поблагословив тим і мови різні і те, щоб через них народи чули Бога.

Тож «мовна єресь» живе вже понад тисячу літ, ще відтоді, як була єдина Христова Церква на планеті з Папою Римським на чолі. А йдеться про те, що слов'янські філософи Мефодій та Костянтин ще в кінці IX століття переклали старослов'янською мовою богослужбові книги, що викликало в деяких отців-єретиків протест. Бо, мовляв, молитися Богу можна лише трьома мовами — латинню, грецькою та єврейською, оскільки саме цими мовами було написано на хресті «Ісус Назарей...». Папа Римський Адріан осудив їх за цю єресь, назвавши їх «вовками у овечій шкурі» та сказавши: «Нехай сповниться слово Писання, що восхвалять Бога всі народи» та «Возглаголять усі мовами різними про велич Божу, оскільки-бо дав їм Святий Дух говорити». А якщо хто хулить слов'янську грамоту —

хай будуть відлучені од церкви, допоки виправляться. Бо вони — вовки, а не вівці, так що треба за ділами впізнати їх і берегтися. Але «мовна ересь» живуча. Це вже у XVIII столітті на Афоні монахи спалювали старослов'янські книги, бо точнісінько такі є грецькі.

Ну, а вже щодо присутності «вовків ув овечій шкурі» в Україні на великому часовому просторі, то «їм несть числа». Бо і наші давні монастирі осквернялися руками ось таких «ув овечій шкурі» — спалювалися богослужбові книги, написані мовою автохтонного народу. Попіл від тих пожарищ і досі не дає українцям вдихнути свіжого повітря на повні груди.

Тож є Творець мов і богонатхненних книг для народу, а є й ті «вовки», які все нищать, не боячись гніву Божого. Страшніше, коли демонічний плуг нищення переорює не лише духовні джерела нації, а проходить через сам народ, виорює із його свідомості, пам'яті правдиві зерна й засіває борозни кукілем. Та так глибоко і зловісно, що якийсь із діда-прадіда Швець копилить губи у зневазі до свого коріння, бо його міліцейське високоблагородіє «телячої мови не розуміє». Бо він уже не Швець, а «Швец!!!». Колись Максим Рильський про одного поважного на освітянській ниві Швеця, що також комизився і не писав у своєму прізвищі м'якого знака, сказав: «В українській мові слова «Швец» і «поц» пишуться без м'якого знака». Прошу вибачення за цю цитату у всіх Швеців-українців, бо, як кажуть, із пісні слів не викинеш. І прошу редактора залишити ці слова інтелігентного класика, який плекав мову, як виноградну лозу, але вмів досить таки дотепно і в'їдливо до телячих умів донести істину так, щоб і вони почули. І печально, що ця сентенція прозвучала майже півстоліття тому, а й досі актуальна, бо поганому роду і досі нема переводу.

А вже у «мовній ересі», мовозневазі, мовоблуді і мовобунті просто-таки купаються нинішні очільники — від

верхів до низів. Переписують історію, «реформують» освіту, словом, пробувають на тій стезі, яку заповів їм батько-Кайн. Ті, що вгорі, збурують каламуть і все погрожують із телячим завзяттям загнати у стійло Мову. Щоб не дай Боже, нові покоління не забули, які саме питомо українські прізвища пишуться рідною мовою без м'якого знака. Ну, а вже «подножки, грязь Москви» на нижчих провладних щаблях святкують перемогу — діждалися свого дня в суверенній державі! З якою запопадливістю вони зреагували на нову хвилю українофобії, на можливість мати фантомну державу (як хворий апендикс великої держави) без державної мови. Мають бо нагоду знову одягти личину козачків і промовити таке жадане: «Чого ізволіте?» Аж лоби парують від рабського догідництва та запопадливості. Готові не лише позакривати українські школи, а й дихання собі перекрити, аби довести, що рабський дух живучий. І нехай вони «енки-енки», а «телячої мови знать не желают», а тому готові гнати її геть із рідної землі, аби хазяїн вірив їхній вірнопідданості...

Теревені про надання російській мові статусу другої державної — це, знову ж таки, від лукавого. Бо в других вона не звикла ходити, як і не звикла будь із ким церемонитися і рахуватися. Бо за нею — «великая і недєлімая». «Цу-цу дурні, схаменіться!» — писав поет до цих «дітей юродивих», які хочуть переконати і себе, і суспільство, що так і має бути.

Нині кремлівські зорі, що були пригасли, знову пояскравішали. Бо, як казав «дєдушка Ленін», «ми пойдьом другім путем». Ідуть. Московські зірки просто-таки зазвіздили всі наші телеекрани. Днюють і ночують тут. Дивися, співає-співає, танцює-танцює та щось і втне про вічну дружбу, велику любов до братів-українців. Ой, скільки тече нині з півночі патоки — та все освідчення в любові! Рух «братерський» не просто відновився, а звично і з «любов'ю» кишнув місцевих братів із телепростору, за-

повнивши його собою. А розмови про тісніші контакти та відновлення кращих стосунків ніж до цього були, просто таки фонтанують «братолобієм»! Режисура теж промовиста: який канал не ввімкнеш — російські лиця, російська мова, російський дух. Ось так і «внедряється рускій мір», зомбуючи пересічного українця. Отож і силкуєшся у цій діжі дьогтю відшукати бодай ложку меду і не знаходиш. Бо дерево ж таки пізнається за плодами. А ці плоди миршаві, гіркі і терпкі: від надмірної «любові» закривається в Москві єдина українська бібліотека, а на Донбасі, рукою того ж таки режисера — українські школи. А вже як у Криму повіяло північними вітрами! Не змовчав і «брат» Жириновський, багато кому адресуючи фразу: «Україна скоро поймьот, что у нейо нет економікі».

Провели невеличку репетицію щодо закриття українських шкіл у цілком «благонадійному регіоні» — Донбасі. Результат мав забезпечити нові кроки, більш рішучі, прискорені, уже, напевно, не з акторами. А випробувана зброя дала осічку! У регіоні, який звернений на кремлівські зорі, де з мовою буцім-то давно все вирішено, де зовсім немає «нациків» (вираз колишнього російського президента) — неочікувані й несподівані метаморфози: російськомовні люди оголосили голодівку на лютому морозі, бо у їхніх дітей забирають одне з найбільших прав і свобод — право вибору: закривають українські школи. А інші погрожують на площі облили себе бензином і підпалити. Оце так ребус! Усього лиш два незалежні десятиліття минуло, а таке зрушення! Такі висоти людського духу й самоповаги! А що вже казати про інші регіони! З танцюристами-співаками минулося, а от із мовою не виходить.

Отак думаєш собі не раз, навіть мрієш: як би було добре, коли б слова про братерсько-сусідські відносини та християнську любов були наповнені реальним змістом, а ще мудрістю «старшого брата» у питаннях державотворення. Бо це ж з його допомогою Україна загубила свій

досвід державності, політичну еліту й політичну ієрархію, і ось уже вдруге за останнє століття намагається створити власну державу, але це їй дається важко. Бо державотворення — процес складний, він має кілька стадій, має народитися кілька поколінь насправді вільних людей, вільних у своєму мисленні, патріотизмі, має народитися політична еліта, що усвідомлює свою історичну місію й відповідальність за народ, державу. Але спочатку має сформуватися державний народ. А вже із його середовища — державотворці. Але... Якщо відверто, то не виявилось серед нас тих яскравих особистостей, які створюють і втримують молоду державу від помилок і самонищення. Ті, що тирлюються на виду ось уже 20 літ, — часто просто бездарні непрофесійні люди, нікчемні господарники, істеричні політикани, недолугі керманічі, агресивні україножери, зусилля яких спрямовані на власне збагачення. Україна, народ якої звали хліборобами, гречкосіями, нині купує гречку в Китаї, картоплю привозить із Єгипту, яблука купують у Туреччині та Польщі, м'ясо також продає нам Польща, цукор постачає болотиста Білорусь, а з усього світу скидають до нас модифіковані продукти у красивих упаковках. І це в державу, на яку припадає третина чорноземів. То яка ж влада нашої країни, хто панує на найкращих землях планети?! Нічого спільного із духом благодатного Краю землеробів-оріїв! Двадцять літ витрачено не на зведення держави, а на взаємопоборювання та на розграбування краю. Тож пересвідчуємося у силі духовних повчань, що «молоде вино у старі міхи не вливають». А ми влили і сподіваємося, що вчорашні люди, які жили в чужій державі і, наскільки це було можливим, масово крали — на заводах-фабриках, на будовах, у колгоспах, у торгівлі, їдальнях-ресторанах і т. д. — поміняють свою мораль, свою ментальність і переродяться аж так, що зможуть не красти, а творити власну демократичну державу, дбаючи

про її багатство та процвітання. Що ота червивість-гнилість учорашніх людей не розїсть серцевини плоду і не вразить усе дерево. Можна нарікати на чорнобильську біду, екологію, інше, спостерігаючи, як невпинно маліє чисельністю та вигибає рідний народ, та слід побачити й те, що «до коріння дерева сокира прикладена»...

Держава — це фортеця. А державники — ті, що і кайлом працюють, і каміння вергають, і бійниці знають як робити, і порох носять, і сокиру в руках вміють тримати, і хліб для народу печуть та борщі варять. Словом, вони не в білих рукавичках. Вони жертівні трударі. Медоносні бджоли! Наші ж державники... Працює постімперська модель із чітким поділом на експлуататорів і експлуатованих. Більшість із них — трутні. Короїди національного дерева. Булгаківський Шаріков із «Собачого серця» сповідував філософію «отобрать і поділіть», маючи на увазі багатих. Філософія «шарікових» відбирати, не приробляючи, не дає збою. Новітні шарікови також пішли цим же перевіреним шляхом: відібрали і поділили, але вже у народу, щоб стати багатими. Щоправда, поділили непорівно, що й провокує почасти «дідівщину» під гаслами «за народ». А якщо обурені, упосліджені низи зробити верхами, а перегодовані верхи — низами? Результат буде той таки ж. І підтвердження моїм словам і є те, як наші сучасники рвуться до влади, прагнучи так само зайняти місце у тій залі, де можна відірвати ласий шмат, прихватизувати і повампірськи висмоктати всю кров із землі, на якій вони почувують себе божками. І є досить простий і примітивний тест на відбір до управління державою: щоб прийшли совісні, професійні, не корумповані й патріотичні — зробити зарплати і пенсії депутатів як і в усього улюбленого народу, зняти пільги та недоторканність, виключити можливість корупції та мафіозних схем. Простою мовою — включити Карний кодекс, щоб зникли липкорукі. Тобто, жити і відповідати перед законом як простий люд. Та туди і гарап-

ником не заженеш! Розбіглися б, як пацюки. Але таке залишається поки що для нас лиш утопією.

Тому правителі будуть змінюватися, будуть поборювати один одного, вважаючи свого недруга чи й попередника нікчемним і неспроможним, але кожен (!) у найближчій перспективі не зуміє створити «Держави для людей», бо самі люди не готові ще її взяти. Не готові верхи, не готові низи. І кравчуки, кучми, ющенки, януковичі та іже з ними, — невдалі поводитирі у пустелі неспроможностей, тому й викликають і осуд, і співчуття водночас. Вони — випадкова невинуватість, бо — замініть ці прізвиська іншими — результат знову буде таки ж той. Бо щоб опара стала хлібом, треба щоб вона добре висходила, щоб до неї додали борошна, добре вимісили та щоб знову тісто підійшло, а вже тоді і випікати можна. Бо рабство випікає Час. А честь і чесність — далеко не міфічні величини, хоч їх і вигнано із нашої землі. Бо без Божої Благодаті «Держава для людей» не зводиться.

Мусимо ждати, допоки Майстер зробить нові міхи і наше вино переграє й вистоїться... А воно двічі за наших днів нагадувало про себе і шукало міхів, але їх не було. Чи всі помітили і відчули його прекрасний смак на губах? Студентський майдан та Майдан-2004 — це і є оте молоде вино, в якому схована Істина Української Долі. Але старі запліснявілі міхи осквернили цей молодий і свіжий трюнок. Виходить, ще не прийшов його час. Але не варто впадати в розпач і розчаровуватися, що не сьогодні, не за наших днів. Треба працювати, наближаючи цей час, зводячи, цеглинка до цеглинка, Українську Державу. І дарма, що її багато хто із нас побачить і благословить із Батьківщини вічної. Сущим перепавав саме такий час. Він наш, і це також істина. Усвідомлення цього і є проявом найвищого Патріотизму, любові безперервної, нескінченної — ще, може, від землеробів-оріїв — свята, безвічна любов до Вітчизни, що й творить храм незнищеного Духу, української Душі,

благодатного народу, народу богоугодного, а тому й непроминушого. І скільки б не було нині червивих плодів на нашому дереві, але завжди є плоди здорові, і саме вони оновляють національне древо — його коріння і крону. Визначають його буття і часовий безмір під Господнім небом.

Тому, почасти дозволяючи людську слабкість, обурюєшся цією новітньою руїною, а почасти розумієш її невідворотність і все одно мрієш, щоб минули хвороби недержавного постімперського народу, який обирає із свого середовища поводитирів, чия рабська суть, як це не парадоксально, уживається із рабовласницькими апетитами і справами. Тому вони й випадають із тисячолітньої тягlosti державотворення, як випадкова ланка на цьому тисячолітньому большаку Української Історії, українського буття.

Нові державники зводять піраміду державності з картону, бо влада їм потрібна не для творення, а для пограбування. Почасти вони не відають що творять, не відають, що таке святе і священне почуття Любові до Краю, що таке готовність віддати за нього життя, що таке покладена на них відповідальність, бо їх виховували на кардинально інших ідеалах і в рамках тих «ідеалів» український патріотизм не передбачався і потрактовувався, як «націоналізм», всесвітнє лихо, яке треба виморювати голодоморами та тюрмами. Боятися української історії, а ще більше — боятися завойовників-диктаторів, бо й самі отруєні імперськими бацилами. Де вже їм збагнути, що поневолювач йде на народ сімома дорогами, м'яко стелить, але чомусь ложе стає нарами. Що статус васала ще ніколи й нікому не зводив східців догори, а лише в пониззя. Що історія людства не знає жодного випадку, щоб хтось колись добровільно сам відкривав браму неволі, заходив у неї сам і заводив туди власний народ. Жезл влади у його руках перетвориться на ціпок скалічолого. А пальці, які клав на Пересопницьке Євангеліє і клявся служити суверенній

державі й народові, від гніву Божого і людського не відхрестяться.

Не варт випробовувати українське терпіння, зомбуючи слабкі соціальні пласти «руським міром», нав'язуючи їм чужий дух і чужий код буття. Бо є розумна межа, а є й позамежжя, за яке ступати ризиковано. І її вже переступили ті, що взяли в оренду Україну, її духовні обшири, відбираючи українські, зведені на кошти й руками українців, храми, закриваючи українські школи та ще й з прицілом зробити з цих приміщень розважалівку; роблячи наступ на Мову, освіту, віддаючи національне багатство, підриваючи національну економіку, заганяючи на маргінеси культуру. У цьому розгулі, на цьому торжищі, у цій Кафі, де каїни торгують духом і плоттю, в броньованих автах не чути, як «реве та стогне» люд православний і посилає прокляття. На двадцятому році Незалежності ми знову піднімаємо свої щити і забрала перед наступом тієї сили, яка випробовувала наше терпіння багато століть, тримала в стані облоги наші духовні обшири — Церкву і Мову. Розпечене вугілля всенародного гніву таки впаде на голови каїнового воїнства.

*«Слово Просвіти». — 2011. —
24–30 березня. — Ч. 12 (597). — С. 1, 4.*

СЛОВО — МЕЧ ДУХОВНИЙ

Ірина ФАРІОН,

м. Львів

Смерть і життя у владі язика.

Біблія

У Конфуція запитали: «Якщо Повелитель покличе тебе керувати країною, з чого почнеш?». Учитель відповів: «Із реформи мови». Щоб реформувати українську мову в Україні у всіх смислах цього слова — потрібно щонайменше дві речі: Конфуція та ментальну революцію... З огляду на сьогочасну українофобську та мовоненависницьку орду при центральній владі — Конфуція шукаймо у собі. Джерело ж ментальної революції — в усвідомленні мови як меча духовного: «Є такі, що словами, мов мечем прошивають, а язик мудрих гоїть» (Приповідки Соломонові). Мова яко меч — це сила екзистенційна — бо вона є самим життям; сила трансцендентна — бо вона духовна за своєю суттю; сила креативна — бо вона творить людину, націю, державу; сила психологічна — бо вона моделює поведінку нації і людини; сила політична — бо вона є владою над людським мисленням, сила — у кожному з нас, що живе з власної мови і ширить її, як світло.

Унікальність і феноменальність української ситуації у тому, що не держава була на сторожі мови, а мова забезпечила собою всі можливості, щоб відродити державу, поневолену впродовж шістьох століть. Теперішня квазідержавна кримінальної олігархії московського розливу змагається з озоном нашої землі — українською мовою. Вони приречені — бо законів природи не здолати і приклад цього — історії та особистості різних народів як одержимих змагань свого і чужого.

Що протиставив великий Вук Караджич захлинутій церковнослов'янщиною Сербії? Він видав у Німеччині

1823—1824 рр. три томи народних сербських пісень — і тим відкрив закриті для сербів скарби простої народної мови. Знаменитий німець Якоб Гримм сказав про нього, що це був «один, одинокий муж... більше визнаний за кордоном, ніж у власній Батьківщині». Понад 60 років тяжкої і впертої боротьби — і проста селянська мова баби Сміяни від Вука Караджича стала державною силою вільної Сербії.

Що протиставили чехи трьохсотлітній німецькій окупації від 1620 до 1918 року? Відомий письменник Мілан Кундера зауважив: «Відродження чехів як нації не заслуга військової сили або політичного таланту. Наріжний камінь тут — могутнє інтелектуальне зусилля, аби відновити літературну чеську мову» [9: 6]. Боротьба чехів за свою тожсамість тривала від часів Яна Гуса, що реформував графіку, правопис і закріпив своїм авторитетом норму літературної мови. Однак чеська і далі зоставалася побутовим засобом спілкування. Але прийшов Йосип Юнгман, який, згадавши приниження себе як носія чеської мови у німецьких гімназіях, — створив монументальний перекладний чотиритомовий чесько-німецький словник, урівнявши у правах мову-загарбницю з поневоленою чеською мовою [10: 94]. Як наслідок, чехи, у жорсткий спосіб позбувшись німців (завантажили у поїзди та відправили на їхню історичну батьківщину), стрімко прогресували. У двадцятих роках ХХ століття вони створили лінгвістичну пражську школу, постулатами якої стали: універсалізм мовних явищ на противагу національному індивідуалізму, позаяк національний мовний індивідуалізм утвердився як аксіоматичне явище; стабільна потужність у сферах функціонування на противагу затраченій силі на їхнє завоювання; перспективна спрямованість на противагу інтравертному спогляданню і сентиментальному замилуванню. Чехи звільнилися від комплексів недовіри і «вічної боротьби» з німцями. «Мова, — як зауважив президент звільненої Чехії Томаш Масарик, — стала найефективнішим засобом побудови держави» [2: 32].

Що протиставив Угорській імперії, що поневолила словаків, Антон Бернолак? Наприкінці третини XVIII ст. він перший звернувся до словацького народу із закликом писати словацькою мовою. Саме мова, на його думку, здатна стати тим духовим і водночас матеріальним чинником, що об'єднує всіх представників нації. А. Бернолак остаточно зламав тодішню словацьку традицію вживати чужі літературні мови. Він заклав традицію власної літературної мови словаків, створивши прецедент, що мав вплив на всю Славію. Його наступника Людовіта Штура — кодифікатора народної словацької мови — з гордістю та певністю називають творцем словацької національної ідеології [4: 56–57]: для словаків факт ототожнення мовної і національної самосвідомості — аксіоматичний. Уже наприкінці XX ст., 1992 року, словацький письменник Володимир Минач писав: «У нас спочатку завжди було слово. І подібно до цього біблійного слова, що стало творенням, словацьке слово найповніше виразило народну волю, було справою понад усі справи... Слово було єдиною зброєю, причиною і наслідком...» [4: 61]. Ці слова письменник промовив після того, як на початку дев'ятдесятих років XX ст. економічна ситуація у Словаччині різко погіршилася, і саме тоді словаки зосередили свої зусилля на вирішенні мовного питання — і як наслідок 1 вересня 1992 року після довгих митарств і домагань у Конституції Словацької Республіки словацькій мові надано статусу державної. Отож мова, крім національно-інтеграційної, має визначальну державно-інтеграційну функцію.

Що протиставив Австрійській імперії і польським шовіністам Маркіян Шашкевич — той молодий чоловік, що подарував світові тезу: «Замало знати — потрібно переживати»? МОВУ. 12 лютого 1834 року на семінарських урочистостях і 14 жовтня 1936 року в церкві Юра він, молодий студент-семінарист, виголосив вперше промови руською мовою. І повернувся до семінарії, наче витязь із поля

битви, — щасливий і великий. Мова і тільки мова робила його собою. Тодішній директор львівської поліції німець Пойман сказав: «У нас по горло клопоту з поляками, а сі дураки хочуть воскресити замертво поховану руську народність» [3: 309]. Таке обурливе зізнання слугує за найкраще аргументування суспільно-креативної ролі мови. Поляк І. Сінкевич так описав свої враження від промови Маркіяна Шашкевича 1836 року: «Це розсердило мене так, що півроку я засідався на Шашкевича, щоб кинути його в канаву; якщо він був би загинув у моїх руках, я не уважав би цього за злочин, навпаки, якщо мене й були б повісили за вбивство, я уважав би себе за мученика за святу польську справу, а вбивство за заслугу...» [12: 47–48]. Для українців-перевертнів, двох Левицьких — Михайла, митрополита, і Венедикта, ректора Львівської духовної семінарії і водночас головного цензора з руської мови — підготовка альманаху «Зоря» (1834 р.), що був присвячений руській мові, і вихід у світ альманаху «Русалка Дністрова» (1837 р.) виявилися занадто загрозливими для австрійської імперії. Останній ухвалив рішення про заборону поширювати «Русалку Дністрову». У протоколі допиту Маркіян Шашкевич сформулював головні наміри створення «Русалки Дністрової»: «Я випробовував свої сили руською мовою, оскільки це моя рідна мова, яка значно відрізняється від мови церковної і великоросійської (московської), і хотів заложити наріжний камінь для її дальшого розвитку і тим самим зарадити нестачі руської літератури» [3: 94]. Шашкевичів задум висловив і Іван Франко: «В думках їх, а особливо у М. Шашкевича, росли і ясніли далеко ширші замисли: витворити одноцільну, полудневоруську мову і літературу і при їх помочі воскресити цілу полудневоруську націю до нового життя духовного і громадського» [т. 29, с. 161].

Що протиставив Московській імперії Тарас Шевченко? МОВУ. Не випадково київський генерал-губерна-

тор Антоненков заявив, що: «Из праха Шевченко выродилась целая шайка самых рьяных сепаратистов» [11: 7]. Сам Тарас Шевченко на поліційному допиті відповів: «Вірші мої подобалися, можливо, тому тільки, що по-малоросійському написані» [8: 214]. У його устах «мужицька» мова набула крахоімперної сили: як зауважив Іван Франко, для визволення імперії він зробив більше, ніж десятки визвольних армій... Шевченкова мова стала невідворотною українською реальністю — він спорудив фортецю зі слів, у якій усе решта стало вторинним і неминучим: «Тепер уже не мечем наше народне право на вражих твердинях зарубане, не шпарталами і печатями супротив лукавства людського ствержене: у тисячах вірних душ українських воно на самому дні заховане і тисячолітніми споминками запечатане... Під корогвом Шевченковим ми ніби вернулись до домівки святої з чужої чужоземщини, і рідна словесність сталась для нас службою Господу правди» [6: 493].

Шевченкова мовна концепція у простій тезі: «...у їх народ і слово і в нас народ і слово» [5: 440] — абсолютне ототожнення мови і народу як головного імперативу і двигуна суцього; аксіоматичне і природне відкидання неприпущенної зверхності над його народом та мовою; нерозуміння будь-якої підлеглості хоча б з огляду на факт лише верховної Божої правди; беззастережна оцінка історичного минулого як непрощеної помилки Хмельницького й українських катів — Єкатери́ни, Петра, Ніколая I й усієї московщини чи польщини. Національна свобода для нього така природна, як життя. І ціна мови тотожна самому життю. Саме тоді, коли українська історія сягнула мінусово-критичної кульмінації, Тарас Шевченко запропонував країні абсолютний радикалізм і за формою, і за змістом — народну мову. Він безсумнівно, на відміну від своїх попередників, вірив у поневолену Україну: «Нічим отверзуться уста, // Прорветься слово, як вода, // І дебрь-пустиня неполита, // Цілющою водою вмита, // Проки-

неться...» («Ісая. Глава 35»). Як зауважив англійець Г. Сетон-Вотсон, «формуванням визнаної української літературної мови завдячуємо йому більше, ніж будь-кому іншому. Вживання цієї мови стало вирішальною стадією у формуванні української національної свідомості»; його творчість започаткувала всю подальшу еволюцію українського націоналізму» [1: 99; 8: 188]. Його творчість створила українців як націю: «...і Слово моє станеться в них силою необоримою... Сотворив я вам Словом своїм вічну пам'ять, а самих вас учинив собі самому вічною пам'яттю міждо живими» (П. Куліш про Шевченка).

В умовах колоніального поневолення України і належності її Заходу та Сходу до різних імперій мова набувала виразного політичного і державницького характеру і була головним чинником етнічно-національної єдності. Колоніальний статус України стимулював поляризацію суспільства через одночасну асиміляцію та етнічну націоналізацію. Мова найочевидніше матеріялізувала ці протилежні процеси і невпинно готувала країну до самостійної держави. Однак вона потребувала двох базових речей для внутрішнього самозбереження: граматичного опрацювання і літературного втілення. Саме це граматичне раціо Галичини і літературне емоціо Великої України були приречені зійтися в одному політичному організмі, аби вивести націю з тупика історії.

Суть цього блискуче сформулював П. Куліш: «Отечество собі ґрунтуймо в ріднім слові: // воно, воно одно від пагуби втече, // піддержить націю на предківській основі...// хитатимуть її політики вотще ! // Переживе воно дурні вбивання мови; // народам і вікам всю правду прорече». : «Найбільше ж величчє української нації явне з того, що, зоставшись без церковного, політичного, воїнського і наукового передовництва, спромоглась вона видати з себе самотутню літературу. Пам'ятне бо нам слово московського оракула: що польське повстанне єсть ніщо, як порівняти його з по-

встанням літературної України (виділення — авт.). Там, рече, відпала б, може, під лихий час, невеличка провінція в імперії; а тут мужицька мова, ставши літературною, розколе імперію по самій серцевині» [7: 580]. Це перші соціолінгвістичні висновки, в яких мову трактовано як причину і наслідок суспільно-політичного розвитку. Отож, якщо хочемо досягнути свободи, демонструймо силу. Кого мова любить, того вона робить могутнім.

Література

1. Андерсон Бенедикт. Уявлені спільноти. Міркування щодо походження й поширення націоналізму. — К, 2001.
2. Данеш Фр., Чмейкова С. Екологія языка малого народа. // Язык. Культура. Этнос. — М., 1994.
3. Документи і матеріали. «Русалка Дністрова». // Упорядники Ф. І. Стеблій, О. А. Купчинський. — К., 1989.
4. Качала Я. Язык и национальная самоидентификация. // Язык... Там само.
5. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. — К., 1991.
6. Куліш Пантелеймон. Чого стоїть Шевченко jako поет народній. Лист(III) з хутора. // Основа. — 1861.
7. Куліш Пантелеймон. Зазивний лист до української інтелігенції // Хуторна поезія. — Львів, 1882.
8. Луцький Юрій. Між Гоголем і Шевченком. — К., 1998.
9. Масенко Лариса. Мова і політика. — К., 1999.
10. Нецименко Г. П. Язык и культура в истории этноса // Язык... Там само.
11. Слабошпицький М. Алчевські // Дивослово. — 2003. — № 3.
12. Шалата М. Й. Маркіян Шашкевич. Життя, творчість і громадсько-культурна діяльність. — К., 1969.

«Слово Просвіти». — 2011. —
17–23 лютого. — Ч. 7 (592). — С. 1, 3.

НЕГАТИВНА ОЦІНКА АНТИУКРАЇНСЬКОГО МОВНОГО ЗАКОНОПРОЕКТУ МІЖНАРОДНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

18 квітня Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Тараса Шевченка провело «круглий стіл» «Українська мова — право на життя» за висновками Венеціанської комісії щодо сумнозвісного проекту закону про мови, запропонованого Єфремовим, Гриневецьким та Симоненком.

Відкрив захід відповідальний секретар «Просвіти» Микола Нестерчук. Грунтовно проаналізував висновки Венеціанської комісії та Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин Кнута Воллебека доктор юридичних наук, заслужений юрист України Володимир Василенко.

Відомі українські політики, науковці, письменники, громадські діячі висловили свої думки з приводу мовної ситуації в Україні.

Володимир ВАСИЛЕНКО,

доктор юридичних наук,
професор, Надзвичайний і
Повноважний Посол України

Антиукраїнський проект Закону «Про мови в Україні», представлений О. Єфремовим (Партія регіонів), П. Симоненком (Комуністична партія України) та С. Гриневецьким (Народна партія) і зареєстрований у Верховній Раді 7 вересня 2010 р., став предметом ретельного аналізу не лише численних науково-дослідних інститутів Національної академії наук, вищих навчальних закладів України, окремих експертів та аналітиків, а й таких автори-

тетних міжнародних інститутів, як Управління Верховного комісара у справах національних меншин ОБСЄ та Венеціанської комісії Ради Європи.

Із повними текстами Висновку Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, датованого 20 грудня 2010 р., та Висновку Венеціанської комісії, ухваленому 26 березня 2011 р., можна ознайомитися на вебсторінках обох організацій. Вони в принциповому плані збігаються і підтверджують негативні оцінки, які цей законопроект одержав в Україні.

В обох висновках оцінки мовної ситуації в Україні супроводжуються констатацією домінування російської мови у певних сферах і регіонах, у громадському і приватному житті, зумовленого пригніченням неросійських мов органами радянської влади. «Втрата історичної рідної мови та мовна русифікація багатьох неросіян, зокрема молодшого покоління, є частиною складної етно-лінгвістичної ситуації в Україні, успадкованої від Радянського Союзу», — зазначено у п. 4 Висновку управління Верховного комісара ОБСЄ.

Відродженню української мови і мов національних меншин були покликані сприяти Закон 1989 р. «Про мови в Українській РСР» та Конституція 1996 р., ст. 10 якої проголошує українську мову державною, визнає необхідність забезпечення її всебічного розвитку й функціонування в усіх сферах життя на всій території України й водночас гарантує вільний розвиток, використання і захист російської мови та інших мов національних меншин.

У висновках зазначається застарілість і нерозвиненість мовного законодавства України, а тому позитивно оцінюється спроба запропонувати законопроект, який має на меті системне і всебічне вирішення мовних питань. У них також дається позитивна оцінка проголошених у проекті Закону про мови цілей і принципів як таких, що відповідають Конституції України. Йдеться, зокрема, про ба-

зові принципи преамбули законопроекту, а саме невід'ємне право кожної особи вільно користуватися будь-якою мовою у приватному та соціальному житті, визнання української мови як державної та необхідності її всебічного розвитку, вільний розвиток існуючих в Україні мов як основу соціальної єдності, інтеграції та культурного взаємозбагачення в рамках українського суспільства. Крім того, як позитив відзначається намір привести національне законодавство України у відповідність з її міжнародними зобов'язаннями, зокрема у питанні використання мов меншин органами місцевої влади у місцях їхнього компактного проживання.

Разом із тим в обох висновках однозначно й аргументовано констатується, що зміст законопроекту не відповідає проголошеним його авторами цілям, намірам та принципам, суперечить і Конституції України, і її міжнародним зобов'язанням. У п. 111 Висновку Венеціанської комісії підкреслюється, що законопроект не пропонує достатньо чітких, послідовних і збалансованих правових рамок для використання та захисту мов в Україні, а в разі його застосування у теперішній формі, вірогідно, виявиться контрпродуктивним як засіб, покликаний регулювати використання мов. Комісія висловлює стурбованість тим, що надання сильного захисту російській мові без додаткових заходів, спрямованих на підтвердження ролі української мови як державної та забезпечення захисту інших регіональних або міноритарних мов, вірогідно, призведе до посилення, а не послаблення в країні мовних поділів.

Верховний комісар ОБСЄ, зазначаючи, що законопроект «майже винятково зосереджує увагу на захисті і просуванні російської мови», робить такий висновок: «Замість сприяння двомовності з високим рівнем володіння державною мовою та російською або іншою мовою меншин, проект Закону про мови, ймовірно, послабить державну

мову, яка є ефективним інструментом забезпечення соціальної єдності. У сфері державного управління положення проекту Закону про мови впроваджують систему, в якій російська мова отримує виняткові переваги, підвищує її статус до статусу офіційної мови на більшій частині території України та зменшує стимули до використання державної мови. У сфері освіти положення проекту Закону про мови можуть мати негативний вплив на мотивацію дітей до вивчення державної мови і, отже, не зможуть забезпечити балансу між метою збереження мов та ідентичності меншин, з одного боку, та сприяння вивченню державної мови, з іншого. У сфері ЗМІ положення проекту Закону про мови можуть серйозно зашкодити використанню державної мови» (п. 57). Крім того, у Висновку Верховного комісара ОБСЄ підкреслюється, що законопроект не забезпечує достатні гарантії для носіїв української мови, які живуть у регіонах, де переважає мова меншин або регіональна мова (п. 58).

У п. 113 Висновку Венеціанської комісії зазначається, що законопроект, хоча й не передбачає надання російській мові жодного додаткового формального статусу, може розглядатись як спроба розширити діапазон використання російської мови в країні та як крок у напрямку практичного запровадження офіційної двомовності. Тому виникають численні питання щодо його несумісності і з Конституцією України та її положеннями, що стосується захисту мов (особливо ст. 10), і міжнародними угодами, а саме Європейською хартією регіональних або міноритарних мов і Рамковою конвенцією про захист національних меншин. Тим більше, що у законопроекті ледь помітними є заходи в напрямку підтримки малих мов. Співзвучною з цим є теза Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин, який у своєму Висновку зазначає: «Загалом законопроект про мови не регулює використання мов в Україні у спосіб, який відповідає міжнародним стан-

дартам у сфері прав меншин і сприяє підтриманню балансу між інтересами різних спільнот, а також інтеграції та стабільності українського суспільства».

У Висновку Венеціанської комісії зазначається, що хоч у загальних положеннях законопроекту виразно підтверджуються конституційні гарантії, потрібні для захисту й розвитку української мови як державної та використання і захисту російської мови та інших регіональних або міноритарних мов, проте у її змістовній частині, на жаль, спостерігається відхилення від такого підходу та зосередження на одній мові (п. 114). Визнаючи специфіку мовної ситуації в Україні та з розумінням ставлячись до законодавчої мети регулювання сфер використання української та російської мов, Комісія вважає за необхідне виявити більшу повагу до основоположних принципів загальних положень законопроекту, застосувати адекватніший всеохоплюючий підхід і приділити належну увагу потребам усіх мов в Україні.

На думку Венеціанської комісії «українська влада повинна віднайти адекватніші правові рішення, щоб підтвердити перевагу української мови як єдиної державної мови, застосувати захисні заходи у тих сферах, де потрібним є подальший розвиток української мови, і, таким чином, встановити справедливу рівновагу між захистом прав меншин, з одного боку, і збереження державної мови як знаряддя інтеграції в межах суспільств, з іншого. В той самий час необхідно запровадити чіткі й надійні правові гарантії захисту осіб, що належать до національних меншин та їхніх регіональних чи міноритарних мов згідно з Конституцією та відповідними міжнародними стандартами» (п. 116).

В обох висновках визнані нечіткими та/або неадекватними такі застосовані авторами законопроекту критерії і поняття, як «використання мови», «рідна мова», «регіональна мовна група», «регіональна мова», «мовна меншина», «регіон, де регіональною мовою або мовою мен-

щини розмовляє 10 % населення» тощо. Висновок Венеціанської комісії привертає увагу до того, що в законопроекті проігноровано визначене Європейською мовною хартією поняття «регіональні або міноритарні мови», що зумовлено невірним перекладом цього базового документа українською мовою. Додам від себе, що справа тут не тільки і не стільки у вадах перекладу, скільки у навмисному спотворенні мети, предмету і змісту Хартії.

Венеціанська комісія вважає невдалим і недоцільним включення до тексту законопроекту контраверсійних декларативних положень на кшталт «російська мова є рідною мовою або мовою повсякденного спілкування більшості громадян України», «українсько-російська двомовність є важливим досягненням українського народу та потужним фактором консолідації багатонаціонального українського суспільства» (ст. 7). На думку Комісії такі законодавчі закріплені декларативні положення фактично урівнюють позиції двох мов і насправді загрожують обов'язковій ролі державної мови та сприяють її застосуванню всупереч тому, що має бути забезпечено відповідно до п. 2 ст. 6 законопроекту.

Кілька параграфів Висновку Венеціанської комісії спеціально присвячені майбутньому перепису населення в Україні, який має відбутися 2012 року. Відзначаючи важливість одержання новітньої інформації щодо складу населення України, зокрема й щодо його мовних і етнічних характеристик, Комісія підкреслює необхідність формулювання питань перепису в такий спосіб, який би дозволяв особі вільно визначити не тільки свою мову, а й етнічну ідентичність відповідно до принципу вільної самоідентифікації, встановленого ст. 3 Рамкової конвенції про захист національних меншин.

У Висновку констатується, що, відповідно до п. 5 ст. 8 законопроекту, перепис має встановити приналежність індивідів до окремих мовних груп, і у зв'язку з цим наго-

лошується на важливості належного формулювання питань перепису для розрізнення людей, які пов'язують свою національну ідентичність із вибором російської мови, і людей, які повсякденно послуговуються російською мовою внаслідок практики, що склалася в минулому.

З урахуванням особливостей мовної ситуації в Україні критерій «використання мови», як пропонує законопроект, на думку Комісії, ймовірно, призведе до неправомірного спотворення мовного складу населення, його потреб та очікувань. У той самий час це увічнило б підхід, пояснення якому можна знайти в ситуації, успадкованій Україною з минулого, але який не узгоджувався б з основоположним принципом поваги до ідентичності особи.

У Висновку зазначається, що декларативні положення п. 1 ст. 7, які не відповідають результатам перепису 2001 р., видаються такими, що орієнтують на очікувані результати наступного перепису, і що пропоновані законодавчі переваги для російської мови фактично сприятимуть обов'язковому застосуванню цієї мови і шкідливо впливатимуть на результати майбутнього перепису.

Обидва висновки, і Верховного комісара ОБСЄ, і Венеціанської комісії, рекомендують українській владі утриматися від розгляду запропонованого О. Єфремовим, П. Симоненком, С. Гриневецьким мовного законопроекту як такого, що суперечить основоположним принципам Конституції України та міжнародним стандартам, зокрема, нормам Європейської хартії регіональних або міноритарних мов. На думку цих авторитетних міжнародних інституцій, через закладені в законопроекті концептуальні вади його ухвалення і застосування сприятиме неправомірному і не виправданому посиленню домінування російської мови на шкоду українській як державній мові і мовам національних меншин і, тим самим, породжуватиме напруженість між групами носіїв різних мов і підриватиме суспільну стабільність в Україні.

Погоджуючись із цими принциповими оцінками і висновками, необхідно разом з тим звернути увагу на стратегічні загрози, які можуть виникнути внаслідок застосування антиукраїнського за своєю суттю законопроекту для самого існування української держави в довгостроковій перспективі. Фактичне, свавільне і необґрунтоване підвищення статусу російської мови до статусу державної позбавляє громадян України мотивації для опанування українською мовою та її широкого використання у всіх сферах на всій території держави. Це неминуче посилить мовну ізоляцію регіонів України та їх відчуження один від одного, що своєю чергою спричинить «мовну федералізацію» та породить у державі потужні дезінтеграційні тенденції. Витіснення української мови з найважливіших сфер суспільного життя та подальша її маргіналізація врешті-решт призведе до зникнення української нації, яка є системотворним чинником незалежної української державності.

У разі розвитку подій за сценарієм антидержавницьких сил, які є натхненниками антиукраїнського мовного законопроекту, постраждають усі громадяни України, незалежно від їхнього етнічного походження, мовних уподобань та церковної приналежності. Адже у випадку ліквідації незалежної української державності, про що відверто говорять в Україні і поза її межами прибічники «руського мира», українські громадяни стануть громадянами іншої держави і використовуватимуться як гарматне м'ясо в імперських збройних авантюрах. Систематичні прояви зневаги і ненависті до України та її громадян, що дозволяють собі вищі посадові особи Росії і якими рясніють російські засоби масової інформації, стануть супутниками їхнього життя у відновленій імперії. Їм доведеться забути про гідність, демократію, права людини й основоположні свободи взагалі, свободу слова і вільного розпорядження своїм майном зокрема. Досить згадати мізерний рівень і

умови життя пересічних російських громадян поза межами столичного мегаполісу, протиправні переслідування та цинічні вбивства правозахисників і журналістів, а також про долю неугодних російській владі олігархів, яких вона свавільно позбавляє власності, прирікає на життя у вигнанні або ув'язнює.

Отже, у світлі викладеного, мовні питання мають бути предметом пильної уваги всієї громадськості України, яка мусить усвідомити необхідність розробки концептуально іншого, нового мовного законопроекту, який би базувався на основоположних засадах Конституції України та загальновизнаних міжнародних стандартах. З огляду на величезне значення для належного вирішення мовних питань результатів майбутнього перепису населення України його проведенню має передувати прозоре і вільне громадське обговорення питань перепису та їхнє фахове формулювання відповідно до вимог Конституції України та міжнародних критеріїв. Нове мовне законодавство має створюватися за участі фахівців із широким залученням представників громадянських організацій і стати потужним знаряддям забезпечення мовних прав усіх громадян України, стабільності суспільства, єдності української держави та зміцнення її незалежності.

*«Слово Просвіти». — 2011. — 21–27
квітня. — Ч. 16 (601). — С. 2, 3.*

ЗМІСТ

Документи про заборону української мови	3
Павло Мовчан: «Цей законопроект є цинічно брехливим і совєцьким»	29
Не проспати Україну	38
Максим Стріха. Відкритий лист Голові ВРУ, академікові В. М. Литвину	45
Заява учених представників інститутів НАН України	54
Іван Ющук. Камо грядеши?	57
Іван Ющук. Законодавче шахрайство	60
Анатолій Загнітко, Ірина Кудрейко. Заради збереження держави і державності	70
Таїса Бурлака. Не можу мовчати, коли... ..	77
Іван Ющук. Про концепцію мовної освіти в Україні	81
Катерина Мотрич. Ще раз про «мовну ересь» та еретиків, «молоде вино» і «старі міхи»	86
Ірина Фаріон. Слово — меч духовний	96
Володимир Василенко. Негативна оцінка антиукраїнського мовного законопроекту міжнародними інституціями	103

Суспільно-політичне видання
Без мови — немає нації

Упорядники серії: Любов Голота, Євген Букет

Підписано до друку 1.08.2011. Формат 84x108/32. Гарнітура Georgia.
Папір офсетний. Обл.-вид. арк. 6,3. Ум.-друк. арк. 4,58.

ТОВ «Видавниче підприємство «Український пріоритет».
01033, м. Київ, вул. Саксаганського, 43-б. Тел./факс.+380 44 2359683.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції №4107 від 08.07.2011 р.

Видруковано: ТОВ «Атопол». Київ, б-р. Лепсе, 4.